

ANITA CELINIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

acelinic@ihjj.hr

KAJKAVSKO NARJEČJE / KAJKAVIAN

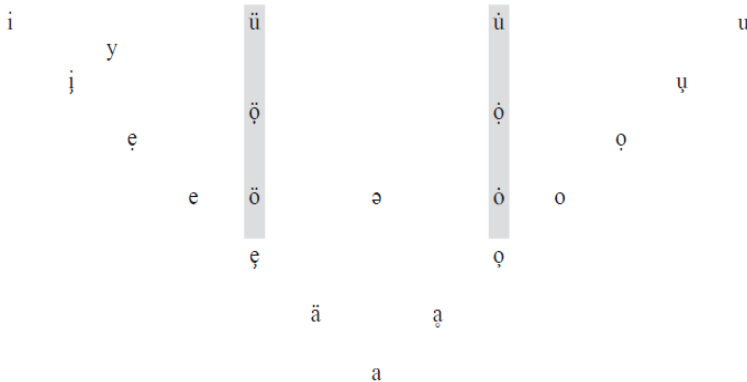
Rad¹ donosi pregled temeljnih spoznaja o kajkavskom narječju hrvatskoga jezika u sažetu, enciklopedijskom formatu. Nastao je na temelju podataka iz literature i analize dostupne rukopisne građe. Opisi su potkrijepljeni primjerima iz građe.

Kajkavsko narječje skupina je dijalekata hrvatskoga jezika južnoslavenske grane slavenskih jezika. Uz kajkavštinu hrvatski jezik čine i čakavština te, dijelom, štokavština, tvoreći tako njegovu tronarječnu organsku osnovu. Naziv potječe od upitno-odnosne zamjenice *kaj* 'quid' (lokalno i *koj*, *kuj*, *kej*,² *ka*, *ke* i dr.).

Kajkavštinom govore Hrvati na sjeverozapadu Republike Hrvatske. Prostrire se na dvama područjima razdvojenima užim pojasom nekajkavskih govora; taj teritorijalni diskontinuitet posljedica je migracija potaknutih osmanlijskim osva-

¹ Rad je napisan u okviru projekta »Lingvistička geografija Hrvatske u europskome okružju (LinGeH)« koji pri HAZU financira Hrvatska zaklada za znanost pod brojem HRZZ 3688.

² U radu se za vokalizam rabi sljedeća transkripcija:

janjima 15. – 17. stoljeća. Izvan spomenutoga područja u Hrvatskoj postoje dva kajkavska otoka, okružena štokavskim govorima: Hrvatsko Selo (na Banovini) i Vaška (u Podravini). Kajkavštini kompaktno pripada nekoliko područja u susjednoj Mađarskoj: više sela u Pomurju južno od Nađkaniže, od kojih je najveće Serdahel (Tótszerdahely), područje Breznice (Berzencze) i Bobovca (Babócsa) te Lukovišća (Lakócsa) u Podravini. Kajkavskih govora ima među gradišćanskim Hrvatima u Mađarskoj: Vedešin (Hidegség), Umok (Fertőhomok), te u srpskom i rumunjskom dijelu Banata: Boka, Neuzina, Klarija (Radojevo); Keča (Checea). Kajkavska je organska osnovica glavnoga grada Hrvatske Zagreba. Područje prostiranja kajkavštine nakon osmanlijskih osvajanja smanjeno je, prvenstveno na istoku, a od tada datiraju i štokavski otoci unutar kajkavskoga područja (okolica Koprivnice, Križevaca, Ludbrega i Čazme) te štokavsko-čakavski otok na njegovu zapadnom rubu (Žumberak).

Kajkavština na istoku i jugu graniči s drugim dvama narječjima hrvatskoga jezika – čakavskim i štokavskim; zapadna granica kajkavštine ujedno je međa hrvatskoga i slovenskoga jezika; na sjeveru graniči s neslavenskim mađarskim jezikom. Doseljavanje Mađara u 10. stoljeću prekinulo je prirodan jezični prijelaz između južnoslavenskih i zapadnoslavenskih jezika, pa tako i između sjevernih govora hrvatskoga jezika i slovačkoga jezika, gdje se ističu srednjoslovački govori, koji s južnoslavenskima dijele neke specifične zajedničke crte. U starije je doba kajkavština na istoku prelazila u zapadnu štokavštinu, a nakon osmanlijskih prodora u dodiru je s doseljeničkim novoštokavskim govorima. Povijesne okolnosti (migracije, administrativno ustrojstvo) te brdovit reljef dijela kajkavskoga i širega prostora važni su čimbenici izrazite kajkavske dijalektne diferencijacije.

Kajkavština je brojnim izoglosama povezana s hrvatskom štokavštinom i čakavštinom te sa slovenskim jezikom. Istodobno, presijecaju ju neke od izoglosa važnih za korelaciju između slavenskih jezika i jezičnih skupina. Kajkavština je kohezivno područje koje objedinjuje raznorodne jezične crte, bitne ne samo za kajkavsku i hrvatsku dijalektnu diferencijaciju nego i za šire zapadnojužnoslavensko područje.

Prozodija. Kajkavštinu karakterizira čuvanje novih psl. naglasaka – neoakuta (~) i neocirkumfleksa (~, koji se fonetski izjednačio sa starim cirkumfleksom ^) – u većem broju tvorbeno-morfoloških kategorija: neoakut npr. u pridjevima (*bōžji*, *žēnski*),³ rednim brojevima (*šēsti*), imenicama ž. r. tipa *sūša*, *strāža*, imenicama m. r. tipa *kľuč*, zbirnim imenicama (*līstje*), Gjd ž. r. (*ženē*), NAMn imenica s. r. (*sēla*, *imēna*), Ljd m. r. (*stōlu*), Imn (*kōli*), Gmn (*žēn*, *sēl*), prezentu glagola tipa *pītāti* (*pītam*) i tipa *letēti* (*letīm*), infinitivu tipa *trēsti*, *dōjti*, gla-

³ U okruglim se zagradama kosim slovima navode apstrahirani primjeri koji su pojednostavnjeni kako bi zorno pokazali samo razmatranu pojavu. Stvaran fonološki razvoj u svakom je govoru osobit. Primjeri iz konkretnih govora navode se u vitičastim zagradama s podatkom o punktu.

golskom pridjevu radnom (*brāla*), određenom pridjevu (*bōsi, mlāda*) i dr.; neo-cirkumfleks npr. u supinu (*spāt*), glagolskom pridjevu radnom (*posēkel; gorēla*), prezentu (*vīdim*), glagolskom pridjevu trpnom (*rēzan*), Ijd (*krāvo; z mēno*), Ljd m. r. (*potōku*), Nmn s. r. (*mēsta*), Gmn (*bāb, mēst*), pridjevima tipa *bābin*, određenom pridjevu (*sīti*), rednim brojevima (*přvi*), pred suglasničkim skupom nakon ispadanja *ə* (*vūjci, vīšna, Gjd stārca*), u imenicama tipova *voļa, kōža, svōra, mēļa, mlīnar, jāstreb, govēdina, otāva*, u složenicama tipa *vjūtro* i dr. Ne pojavljuju se sve kategorije u svim mjesnim govorima, a neke od njih postoje i u dijelovima čakavštine i zapadne štokavštine, većina i u slovenskom jeziku. Stari se psl. akut pokratio.

Kajkavštinu presijecaju brojne prozodijske izoglose. Stari psl. dugi i kratki cirkumfleks u većem se području nisu pomicali (*kōkoš, mēso*), na zapadu su se produžili i progresivno pomaknuli, češće na zatvorenu ultimom (*kokōš*), rjeđe i na otvorenu (*mesō*) {Bednja:⁴ *kekūōš*,⁵ *māse*; Lukovdol HJA: *devēr, kokōš, kokōt, golōp, korēn, tēlo, oči, sēno*; Hum na Sutli HJA: *kukōuš, pērāut* ‘krilo’, *kurējn, učī* ‘oči’, Gjd *bugā*, Nmn *kustī, dumā* ‘kod kuće’, *mēsōuj*}; u dijelu govora nakon toga regresivno su se vratili na polazno mjesto kao kratki (*kōkoš, mēso*) {Gerovo HJA: *kāwū* ‘kolo’, *sūnyū* ‘sijeno’, Gjd/Nmn *kāsti, jīmi* ‘ime’, *kākuš, gāwop* ‘golub’, *kārin* ‘korijen’, *dēsit* ‘deset’; Vivodina HJA: *ēme* ‘ime’, *žēvāt* ‘živad, perad’}; ponegdje je psl. kratki cirkumfleks u određenim uvjetima, npr. pred otvorenim ultimom, produžen na starom mjestu (*ōko, nēbo, slōvo, Ajd nōgo*) {Bednja: *jūōke, nābe, slūōve, ējma* ‘ime’, Ajd *nūōgu* (~ Njd *nūōgō*)}; u dijelu govora čuva se psl. regresivno skakanje cirkumfleksa na proklitiku (*nā vodo*) {Šišljavić: *pō vodu, nā ruke*}. Zanaglasne dužine rano su pokraćene; prednaglasne se u dijelu govora čuvaju (*zīmā, pīsāti*) {Gornja Pušća HJA: *pēsēk* ‘pijesak’; Brdovec HJA: *brāzdā, pīsāti*}, u dijelu su na sebe regresivno privukle naglasak, često oblikujući dugi uzlazni naglasak jednak neoakutu (*zīma, pīsati*), u dijelu se govora pokratile, češće na antepenultimi (*pīsāti*) {Biškupec Zelinski HJA: *pīsmē, žīveti*; Mraclin HJA: *rānīti* ‘hraniti’, *scēđīti* ‘iscijediti’, *rōček* ‘zajutrak’}. Na zapadu je provede-

⁴ Princip navođenja građe: kratice HJA i OLA uz ime mjesta označavaju da je riječ o rukopisnoj građi prikupljenoj odgovarajućim dijalektološkim upitnicima; kada uz ime mjesta nema kratice, riječ je o rukopisnoj građi prikupljenoj drugim metodama; kada je građa preuzeta iz objavljenih izvora ili iz dostupnih disertacija, u zagradama se donosi bibliografski podatak. Popis izvora građe (rukopisnih i objavljenih) i istraživača naveden je na kraju rada. Primjere iz punkta Bednja navodim samo iz vlastite rukopisne građe.

⁵ Građa u ovom radu navodi se transkripcijom kojom je zabilježena u izvorima, što je razlog njezine transkripcijske neujednačenosti: transkripcija građe iz HJA varira od upitnika do upitnika (npr. stariji upitnici za jedini kratki naglasak uglavnom imaju znak *˘*, a noviji znak *˙*; dvonaglasni govori u novijim upitnicima češće imaju kombinaciju znakova *˙* i *˘* na samoglasniku ili pak *˙a* i *˙ā* s ictusom ispred samoglasnika; labijalizirani samoglasnici *ö* i *ó* te *ü* i *ū* negdje se bilježe *ø* i *u*; velar *x* bilježen je *x* i *h* i dr.); građa iz OLA dosljedno je zabilježena transkripcijom OLA; građa iz objavljenih izvora navodi se kao u izvoru.

no duženje predzadnjih slogova – negdje naglašenih, negdje prednaglasnih {Delnice HJA: *strêixa*, *dêiyo* ‘djelo, posao’; Hum na Sutli HJA: *jêjsti*, *rêipa*; Radočaj HJA: *jêzik*, *sêstrà*}. Tako su nastale, uz ishodišne, i sekundarne prednaglasne dužine ispred kratkoga naglasaka na ultimi (*vôdà*); u govorima s tom karakteristikom nove su dužine silazno intonirane i imaju silinu te su izjednačene s dugosilaznim naglaskom (*vôdà*) {Lobor HJA: *mêklà* ‘metla’, prez. 1jd *pêčëm*, *dêiskà*; Veliko Trgovišće HJA: *γduōvēc* ‘udovac’, *poviēdāti* ‘pripovijedati’}. Kratki naglasak na ultimi u dijelu se govora čuva (*vodà*),⁶ u dijelu je provedena retrakcija (*vòda*), negdje uz nju i duženje (*vòdallvòda*) {Samobor HJA: *oblòk* ‘prozor’, *bêtvò* ‘stabljika’; Cirkvena HJA: *žêna*, *snêja*; Marija Bistrica HJA: *čêļe* ‘čelo’, *mòzēļ* ‘čir’}. Naknadno produženi slogovi, bilo ishodišno naglašeni ili prednaglasni, u dijelu govora imaju refleksi ishodišno dugih vokala {Kumrovec: *kròva* (~ *brát* i *xròst*); Gredenec: *vūōdā* (~ *pòp* i *nūōs*)}, u dijelu govora refleksi ishodišno kratkih {Lepoglava HJA: Nmn *vâl'i* (~ Njd *vâl* ‘vol’ i *rūok* ‘rog’); Gornji Turni (Lisac 2006): *č'v:vik* ‘čovjek’ (~ *k'čš* i *r'ò:k*); Marija Bistrica HJA: *pòsel* (~ *pòp* i *kuōst*)}, ponegdje poseban refleksi {Hižanovec HJA: *čêvēk* (~ *pòp* i *mòst*)}, ovisno o relativnoj kronologiji pojave. U nekim je govorima neoakut na ultimi zamijenjen dugim silaznim naglaskom (*letī* > *letí*) {Repušnica HJA: prez. 3jd *dṛčī* ‘trči’, *mexūr*}. U nekim je jugozapadnim govorima provedena retrakcija svih naglasaka s ultime, dijelom i s penultime (*vòda*, *mèxur*; *kòrito*, *pšènični*) {Brod na Kupi HJA: inf. *pṛnest*, *žêna*, *mṽxur*; Osojnik (Marinković 2018): *v'oda*, *m'exur*, *š'enica*, pridj. *gl'iboka*}.

U sjeveroistočnim je govorima provedena uzajamna metatonija dugoga cirkumfleksa i neoakuta (usp. litavski jezik) (*sūša* > *sûša*, *mêso* > *mêso*) {Apatovec HJA: *sīēņo*, *sûša*; Cubinec HJA: *želūdec*, *sēno*, *sûša*}. U dijelu govora provedena je i uzajamna metataksa kratkih naglasaka s penultime i antepenultime (*lopàta* > *lòpata*, *jàgoda* > *jagòda*) {Biškupec Zelinski HJA: *dvòrišče*, *detèla* ‘djetelina’, *jagòda*; Brčevac HJA: *žèlezò*, *kòbilā*, *jagòda*, *jedṽka* ‘jezgra’, *vugòrēk* ‘krastavac’}. Na sjeveroistoku (Podravina) u dvonaglasnom sustavu mjesto je naglasaka fiksirano (usp. zapadnoslavenske jezike i makedonski) na predzadnju moru: ako je ultima duga, onda je naglašena, ako je kratka, naglašena je penultima (*vodà*, Gjd *vodē*, *mlātimo*, *lāstavica* > *vòda*, Gjd *vodē*, *mlātimo*, *lastavica*) {Podravske Sesvete HJA: Njd *rēbro*, Nmn *rēbra*, Lmn *rēbrē*, *obṽva*, *vūsnica*, *lāstavica*; Đurđevac HJA: *mājkica* ‘baka’, prez. 3mn *čūvājō*, *detēlina*, *bēžek*, *nerodik* ‘bagrem, akacija’}. U južnim govorima provedena je retrakcija neocirkumfleksa s penultime (*posēkel* > *pòsekel*) {Posavski Bregi HJA: *lāžlivec*, rpr jd m. r. *pòsekel*, prez. 3jd *zàjaši*, *žēludēc*}. Kao rezultat retrakcija, pod novoštokavskim utjecajem u krajnjim istočnim govorima postoji opreka po intonaciji i u kratkom slogu {Gornja Garešnica HJA: *snèja*, *dēver*}.

⁶ Za kratki naglasak na otvorenoj ultimi tradicionalno se u literaturi rabi pojam oksitoneza.

Nastali kao ishod navedenih, i drugih, razvojnih procesa, suvremeni kajkavski prozodijski sustavi imaju različite inventare prozodema: od jednonaglasnih do četveronaglasnih, s nenaglašenim dužinama ili bez njih. Veći broj ima tipološki iste inventare, koji se razlikuju genetski i distribucijom prozodema. Središnji dio kajkavštine karakteriziraju tronaglasni sustavi s jednim kratkim naglaskom i dvama dugima (uzlaznim i silaznim). Govori izvan središta imaju na sjeveru i zapadu jednonaglasne (s relevantnim samo mjestom naglaska) i dvonaglasne (s relevantnim mjestom naglaska i kvantitetom) sustave, na istoku četveronaglasne.

Samoglasnici (vokali i slogotvorni sonanti). Samoglasnički sustavi kajkavskih govora izvode se iz ishodišnoga samoglasničkoga sustava, karakterističnoga za zapadnojužnoslavensko područje, s 9 vokala i 2 slogotvorna sonanta (dugih i kratkih): *i, e, a, o, u, ě, ə, ɛ, ɔ; ʀ, l*, gdje je, u osnovi, *i < psl.*i, *y, *(-b)jb, *(-b)jb; e < *e; a < *a*, u metatezi **(K)orK, *(K)olK; o < *o; u < *u; ě < *ě*, u metatezi **(K)erK, *(K)elK; ə < jakih i*, manjim dijelom, slabih **b, *b; ɛ < *e; ɔ < *o; ʀ < *br, *br, *(K)rɔK, *(K)rɔK; l < *bl, *bl, *KlbK, *KlbK*. Slabi **b* i **b* većim su se dijelom izgubili, manjim očuvali, a u skupovima konsonant + sonant koji su se gubljenjem završnih **b, *b* našli na kraju riječi, nastalo je sekundarno *ə* (*větər*, pridj. *dobər, sedəm, osəm*, rpr jd m. r. *pekəl*). Samoglasnički se sustav s vremenom pojednostavnjivao tako da su neki samoglasnici imali konvergentan razvoj, odnosno jednačili su se, dok su se ostali razvijali samostalno. Svaki od samoglasnika koji u nekojem dijelu kajkavštine sudjeluje u jednačenjima, osim *e* i *ɛ* – dakle samoglasnici *ě, ə* i *o* te slogotvorno *l* – u drugim kajkavskim govorima može imati samostalan razvoj, odnosno očuvanu posebnu fonološku vrijednost. Različite kombinacije konvergentno razvijajućih vokala jedan su od čimbenika članjenja kajkavštine na manja područja.

Jedanaest ishodišnih fonema razvilo se u vrlo različite samoglasničke sustave, s monofonškim i diftonškim samoglasnicima različitih tipova, nelabijaliziranim i labijaliziranim, pri čemu kvaliteta nekih samoglasnika u velikom broju govora ovisi o prozodiji, prvenstveno o kvantiteti i naglašenosti, rijetko i o intonaciji. Vokalizam je u mnogim govorima pokazatelj prozodijskoga razvoja. U govorima koji su izgubili prozodijsku opreku po kvantiteti, ona se prefonologizirala u kvalitetu, dajući u naglašenom slogu veći broj vokalnih fonema, čak do 13, negdje moguće i više. Nenaglašeni vokalizam često ima manje jedinica od naglašenoga. Zbog navedenoga, kajkavske govore karakterizira velika raznolikost refleksa polaznih samoglasnika i njihovih odnosa. Ovdje se, iz ekonomičnosti, navode samo neki.

Kajkavštinu karakterizira jednačenje *e* i *ɛ*, uz iznimke iza palatala u nekim govorima i leksemima gdje se *ɛ* jednačilo s *a* (usp. čakavštinu) te drugim pojedinačnim iznimkama {Dugo Selo HJA: *jáčmen*; Podravske Sesvete HJA: *jáčmɛn*; Rijeka Voćanska HJA: *prijg* ‘primio’; Apatovec HJA: *žalūdeç*; Brdovec HJA: *jačmèn*; Lukovdol HJA: *jädrka* ‘jezgra’, Horvati HJA: *jädrka*; Sračinec HJA:

jenčmēn}. Naglašeni kratki *e* i *ē* na većini su područja dali otvorene vokale *e* ili *ä*, u Bednji je daljnji razvoj u *a*; rjeđe su dali srednje ili zatvoreno *e*, ponegdje i dvoglas {Kalnik HJA: *jēden*, *sēdem*, pridj. *mēkək* ‘mek’; Lobor HJA: *žēp*, Nmn ž. r. *sē* ‘sve’, *žētva*; Tršće (Malnar 2012): *s’ē*, *z’ēt* ‘kćerin muž, zet’; Ravna Gora HJA: *wsē*, *mēhka* ‘meka’; Banfi HJA: *žēp*, *sē*, *vēč* ‘više’; Gredenec: *jān*, *zāt*; Gornji Macelj: *ājn* ‘jedan’, *váč*; Bednja: *jān*, *váč*; Osojnik (Marinković 2018): *ž’ep*, *z’et*; Crni Lug (Kovač i Malnar Jurišić 2016): *žēp*, *vēč*; Kostelsko: *jēn*, *zēt*; Vivodina HJA: *sē*, sup. *žēt*, Gjd *mjēda* ‘meda’, *mjēkka* ‘meka’}. Dugi *ē* i *ē* većinom daju monoftonške reflekse: dijelom otvorene *ē* ili *ä*, u Bednji *ā*, a dijelom zatvorenije – *ē*, *ē*, sve do *ī*, rjeđe i diftonške {Repušnica HJA: *šēst*, *pēt*; Đurđevac HJA: *čēr* ‘kći’, *pēt*; Hum na Sutli HJA: *pēč* ‘peć’, *pēt*; Prosenik Tuheljski: *šēist*, *pēt*; Gornje Vratno: *pēāč*, *pēāt*; Bednja: *šāst*, *pāt*; Prelog HJA: *š’est*, *p’et*; Gornji Turni (Lisac 2006): *še:st*, *re:p*; Virje HJA: *šēst*, *pēt*; Kumrovec: *pēč*, *pēt*; Požun HJA: *šēst*, *pēt*; Prezid (Malnar 2012): *š’ēst*, *r’ēp*; Vivodina HJA: *šēist*, *pēt*; Tršće (Malnar 2012): *p’īč*, *p’īt*}. Nenaglašeni kratki *e* i *ē* većinom daju *e* ili *e*, a oni koji su u prošlosti bili naglašeni i dugi ili produženi, mogu imati i druge reflekse, npr. *i*, *y* {Podravske Sesvete HJA: *pšēnica*, *vrēmē*; Jagnjedovec HJA: *šēñica*, *vrē’mē*; Gornji Macelj: *pšāñica*, *jāstrāp*; Lokve HJA: *šēñica*, *jāstrep*; Vivodina HJA: Nmn *zvēzde*, *pjēčynka* ‘pečeno meso, pečenka’, *sādji* ‘voće’; Delnice HJA: *šenica*, *vrēmē*, *dēisyt*}.

S obzirom na razvoj *ě* i *ə*, kajkavština se dijeli na dva osnovna područja: središnje, u kojem naglašeni *ě* i *ə* imaju jednak razvoj i zatvoreniji su od refleksa *e* i *ē*, i nesredišnje, u kojem im je razvoj različit; ondje gdje su *ě* i *ə* izjednačeni, oni su se ponegdje dalje jednali s *e* i *ē*, a gdje nisu izjednačeni, *ě* se ponegdje jednalo s *e* i *ē* ili s *i*, a *ə* s *e* i *ē* ili s *a*. Dugi *ě* u većem je dijelu dao *ē*, *īē* ili *ēīllēī* (dvoglasni mogu biti i zatvoreniji ili otvoreniji); neki govori imaju srednje *ē* ili otvoreno *ī*, a neki su ikavski (tzv. kajkavci ikavci – doseljenički govori čakavskoga porijekla) s refleksom *ī*, odnosno ikavsko-ekavski govori s refleksima *i* i *ē*, ovisno o fonološkom okruženju {Peteranec HJA: *cvēt* ‘cvijet’; Krapje HJA: *cvēt*; Zdenčina HJA: *cvēt*; Virje HJA: *brēk* ‘brijeg’; Gornji Turni (Lisac 2006): *brē:k*; Čabar (Malnar 2012): *sv’ēt*; Ravna Gora HJA: *br’ē:x*; Lukovdol HJA: *cvēt*; Lukovišće HJA: *’cve:t*; Keča HJA: *cvēt*; Reka HJA: *cvēit*; Umok HJA: *cvēit*; Prezid (Malnar 2012): *sv’eit*; Jagnjedovec HJA: *cvēīllcvēt*; Hlebina HJA: *cvēit*; Gornji Macelj: *cvēit*; Banfi HJA: *cvēit*; Veliko Trgovišće HJA: *cvīet*; Bregi Kosteljski; *cvīt*; Tuhovec HJA: *brīēk*; Gornje Vratno: *cvīat*; Sračinec HJA: *cvīat*; Požun HJA: *brīk* ~ *sēno*; Jarušje HJA: *brīk* ~ *cvēt*}. Kratki naglašeni *ě* češće je dao monoftonške reflekse tipa *e*, *e*, rjeđe *ē* ili dvoglas; u ikavskim govorima *i*, u ikavsko-ekavskima *i* i *ellē* {Peteranec HJA: *dēlo*; Gornje Vratno: *smrēka*; Ravna Gora HJA: *vr’ēčā*; Sveti Križ Začretje HJA: *žēlēze* ‘željezo’; Brod na Kupi HJA: *želēzdu*; Lukovdol HJA: *dēlo*; Tršće (Malnar 2012): inf. *d’et* ‘djeti’; Osojnik (Ma-

rinković 2018): *d'elo*; Reka HJA: *slème*; Biškupec Zelinski HJA: *těmę*; Samobor HJA: *sěna, lęto*; Boka HJA: *těme, jęsti*; Kalnik HJA: *m'ěsę*; Laz Bistrički HJA: *zdjěla, vričća*; Marija Gorica HJA: *kolino, lito*; Brdovec HJA: *kolino, cista*; Jarušje HJA: *nevista ~ kul'ęno*}. Posebna se fonološka vrijednost jata čuva u dijelu jugozapadnih govora (jat se nije jednačio ni s jednim drugim ishodišnim vokalom), npr. u nekim plješivičkima i goranskima. Na sjeverozapadu u glagolima I. razreda 3. vrste zanaglasni *ě* daje *a* {Pavlovec Pregradski: *vidati* 'vidjeti', *kipati* 'kipjeti'}. Refleksi *ǝ/ǝ* u središnjem su području zatvoreni ili srednji samoglasnici, kao i refleksi jata – *elē, iē, ējllēi*; *eē* i sl., rijetko *ī*, u kratkom slogu većinom monoftonski, rjeđe diftonski; drugdje je kratko ili dugo *ǝ* dalo *ę, ä, a* ili *o*; na jugozapadnom području *ǝ* se očuvalo (tako i u doseljeničkom govoru Gornje Jelenske u Moslavini), obično u kratkom naglašenom i nenaglašenom slogu {Rečica Kriška HJA: *vęs* 'sav', Gmn *desęk*; Sveti Đurđ HJA: *pęs, dęn*; Trebarjevo Desno HJA: *vęs, Gmn desęk*; Virje: *vęs, Gmn dęsek*; Zajezda HJA: *pęs, Gmn desięk*; Marija Bistrica HJA: *dęšč, Gmn desięk, Gjd dęžža*; Laz Bistrički HJA: *pjęs, Gmn dęsiek*; Pitomača HJA: *dęžž, dęska, sąi* 'sav', *dęnldān*; Reka HJA: *snęja, dęska, Gmn dęisek*; Prelog HJA: *vęs, Gmn des'ęik*; Boka HJA: *męša* 'misa', *snęja*; Lijevo Sredičko HJA: *sällsäv, mägla, dān, dasāk*; Hum na Sutli HJA: *vęs* 'sav', *vęs* 'vas, selo', *dęjn*; Lukovdol: *vęs* 'sav', *pęs, męgla, dān, Gmn dęsāk*; Samobor: *pęs, deskälldęska, Gmn dęsklđesęk, snahällsnāha*; Lobar HJA: *pęs, lęhek, meiglā, sneihā*; Bregi Kostelski: *vęs* 'sav', *pękal* 'pakao', *męša, vįs* 'vas, selo', *dįn* 'dan', *snįxā*, Gjd *pįsā*; Movrač: *vās* 'sav', *dāš, Njd dąskę, čābār, dęn, pęjn*; Banfi HJA: *pęs, bętvo, dęska, Gmn dę'sęk, dę'n*; Kumrovec HJA: *nęs* 'danas', *vęs* 'sav', *vęs* 'vas, selo', *dęn, męčke* 'načve'; Gredenec: *dęš, Gjd dięžg, Gmn dāsiek, męšę, pātāk* 'petak', *uocāt* 'ocat'; Tršće (Malnar 2012): *p'es, v'es* 'sav', *m'ęgua, d'an, v'ās* 'vas, selo'; Prezid (Malnar 2012): *p'osllp'ās, d'ošll'd'aš, k'oson* 'kasan', *p'oku* 'pakao', *d'onosll'd'anās, d'an, p'ājn*; Ravna Gora HJA: *p'os, d'oska, d'ān, s'ājm* 'sajam'; Gerovo HJA: *sān* 'san', dem. *päsakllpäsok, däska, Gmn däsak, škorjānēc* 'vrsta ptice'; Osojnik (Marinković 2018): *d'anās, z'alva, n'atāšće*; Lazina HJA: *mägla, däska, sāna* 'san', Gmn *däsęk, dęn*; Vivodina HJA: *pās, ščǝp* 'mjesec koji nije pun', *kābāl* 'kabao', *dęn, pākāl*; Delnice HJA: *pās, dās, mägua, Gmn däsaklldäsak, d'ān*; Gornja Jelenska: *bāt, bādan*; Požun HJA: *mägla, snāha, dęn, dęska, Gmn dęsęk, komp. męnji* 'manji'}. Refleksima tipa *e* i *o* za *ǝ* kajkavština je povezana s nekim sjevernočakavskim govorima, refleksima *e, o* i *ǝ* s dijelom slovenskoga jezika, a refleksom *a* s ostatkom čakavštine i dijelom štokavštine te također dijelom slovenskoga jezika. U slabu položaju, ispred ishodišno naglašenoga sloga, *ǝ* se dijelom nije izgubilo, nego u mnogim govorima dalo redoviti refleks, što je također veza s čakavštinom i rubnim slovenskim govorima {Banfi HJA: Gjd *pęsa*; Gornja Pušća HJA: Nmn *pesi*; Veliko Trgovišće HJA: *pįesā*; Bednja: *zięle* 'zlo'; Vivodina HJA: *dāna* 'dno (na bačvi)'; Cubinec HJA:

děno; u terenski proširenome *mělin* ‘mlin’ u prvom slogu većinom nije refleks *a* već vjerojatno prezentska osnova glagola ‘mljeti’}. Refleks ishodišnoga *a* u nenačlanom položaju u pojedinim je primjerima otpao {Gornje Vratno: *tkâuc* ‘tkalac’; Gola HJA: *ðct*; Bednja: *ghés* ‘danas’; Veliko Trgovišće HJA: *zděj* ‘sada’; Gornje Jesenje HJA: *zděj*; Krajska Ves: *gdâ* ‘kada’; Lepoglava HJA: *dâ* ‘kada’; Sveta Marija: *nôft* ‘nokat’; Bednja: *mũõžg* ‘koštana srž, mozak, moždina’}. Inicijalno *və* na širem području dalo je *v* + refleks *u* {Rijeka Voćanska HJA: *vu* ‘u’; Lukovišće HJA: ‘*vu:š* ‘uš’; Veliki Lovrečan: *Vúzin* ‘Uskrs’; Čabar HJA: *Vèzem*; Tršće (Malnar 2012): *v'esh*; Vivodina HJA: *vòš*}, pri čemu nije jasno je li slijed *və* dao *u* pred koje je predmetnuto protetsko *v* ili je pak *v* etimološko, a *a* se u tom položaju refleksom izjednačilo s *u*. U dijelu govora razvoj kratkoga *a* u samoglasnik tipa *a* ili *e* ovisi o njegovoj (ne)naglašenosti {Vaška HJA: *pâkəl* ‘pakao’}.

Ishodišno naglašeno *i/ī* na većini je područja nepromijenjeno. U dijelu zapadnih govora mijenja se ovisno o kvantiteti, na dva načina: (1) kratko ili sekundarno naglašeno *i* otvara se do *e*, a dugo ostaje nepromijenjeno ili (2) kratko ostaje nepromijenjeno, a dugo se diftongira {Hum na Sutli HJA: *měš* ‘miš’, *trī*; Tršće (Malnar 2012): *n'ech*, *s'in*; Vivodina HJA: *měš*, *trī*; Kostelsko: *mīš*, *trēī*}. U Bednji razvoj ovisi o intonaciji dugoga sloga: pod kratkim naglaskom i akutom ostaje nepromijenjeno, a pod silaznim se naglaskom, uključujući i onaj na mjestu prednaglasne dužine, diftongira {Bednja: *mīš*, *bīk*, *trēī*}. Proširena je pojava otvaranje *ī* ispred *r*, gdje se obično izjednačuje s refleksom jata {Mraclin HJA: *pastēr* ‘pastir’; Apatovec HJA: *pastiēr*; Boka HJA: *krumpēr*}. Nenačlanom kratko *i* u dijelu se govora redovito ostvaruje centralnije ili (i) otvorenije ili se pak zamjenjuje samoglasnikom tipa *e* (*y*, *i*, *e*, *e*) {Putjane HJA: *igrātī*; Banfi HJA: *živytī||živete*; Sveti Đurđ: *lūšcyty*, *predykōlnyca* ‘propovjedaonica’; Tršće (Malnar 2012): inf. *paz'ābet* ‘zaboraviti’, prez. 1jd *pr'ūsen* ‘prosim’}, a u dijelu se u određenim uvjetima gubi {Reka HJA: *lisca* ‘lisica’; Gornja Garešnica HJA: *pūunca* ‘punica’, *šēunca* ‘pšenica’; Kumrovec: 3jd *žvōt* ‘živad, perad’, prez. 3jd *prnēsē* ‘prinese, donese’; Bregi Kostelski: *gmōf* ‘doma (cilj kretanja)’; Hum na Sutli HJA: *prēsīca* ‘preslica’}.

Kratko polazno *a* većinom nije promijenjeno. U nekim zapadnim govorima svako je kratko *a* manje ili više velarizirano {Sveti Križ Začretje HJA: *lāstavicā*, *rācā* ‘patka’}. Dugo se *ā* u mnogim govorima velariziralo, u različitim stupnjevima: *ā*, *ō*, *ō* ili se diftongiralo {Lekenik HJA: *vrōta*; Hižanovec HJA: *glōvā*; Apatovec HJA: *vrōta*; Banfi HJA: *vrō^utallvrōta*}. U Bednji kratko i akutirano *a/ā* > *o/ō*, dugo silazno (ishodišno naglašeno i prednaglasno) *ā* > *āu* {Bednja: *sāut* ‘plod, voće’, *žōbo* ‘žaba’ ~ *kelōč* ‘kolač’ ~ Gjd *kelāučō*}.

Veliko područje karakterizira konvergentan razvoj *o* i *l*, a manje, zapadno, različito. Ondje gdje su *o* i *l* izjednačeni u posebnom fonemu, on je u većem broju govora zatvoreniji od refleksa *o*, a u manjem otvoreniji; u znatnom broju govora

o i *l* izjednačeni su s refleksima *o* ili *u*. Ondje gdje nisu izjednačeni, *o* se negdje jednači s *o*, a *l* s *u* ili svaki čuva posebnu fonološku vrijednost. S različitim tipovima konvergentnih odnosa, ishodišni dugi *ō*, *ō̄* i *l̄* u većem su dijelu dali neki od refleksa: *ō*, *ō̄*, *ū*, *ūō* ili *ōu/ōū*, rjeđe *ū*, *ūō/uō̄*, *ōu/ōū*, *ō̄*, *ūō̄*, *ūā*. Refleksi ishodišnih kratkih *o*, *ō* i *l*, uz različite tipove međusobnih jednačenja, većinom daju *o* i/ili *ō*, rjeđe i drugo: *ō*, *uo/uo*, *ou/ou*, *u*. Refleksi *ō/ō̄* i *l̄/l̄* u dijelu podravske govora labijalizirani su u *ū/ū̄* kao rezultat jednačenja s refleksima *u/ū* {Vizvar (Marešić 2018): *pūt*, *čūn*, *vūgēl*, Ajd *zīmu*, *vulīca*, *vužgāti*}. Ponegdje je kratko *o* dalo *a* {Prezid (Malnar 2012): *k'as* 'koš'}. U Bednji je dugo *ō* labijalizirano u *ūō̄* {Bednja: *kūōst*}. Labijalizacija refleksa *o* češća je ondje gdje su se *o* i *l* jednačili u posebnom fonemu. Posebnu fonološku vrijednost *l̄/l̄* čuva u dijelu zapadnih govora, a *ō̄* u Humu na Sutli u fonemu *au* {Hum na Sutli HJA: *kāut*, *rāuka*}.

Ishodišno naglašeno *u/ū* na većini je područja nepromijenjeno. U dijelu govora pomaknuto je prema prednjem vokalskom nizu i labijalizirano, u *ū/ū̄*, *ūl/ū̄*, ili/i rascijepljeno prema kvantiteti, na dva načina: (1) kratko se otvara do *o*, *ō* ili *e*, a dugo ostaje visoki vokal *u* ili *ū* {Movrač: *krēx* 'kruh', *kļūč*; Crni Lug (Kovač i Malnar Jurišić 2016): *skēp* 'skupa', *glūx*; Hum na Sutli HJA: *lōk* 'luk', *lūk* 'lug'; Vivodina HJA: *płok* 'plug', *žūl*}, ili (2) kratko ostaje nepromijenjeno, a dugo se diftongira {Kostelsko: *lūk* 'luk', *lōuk* 'voda s pepelom, lug'}. U Bednji razvoj ovisi o kvantiteti i o intonaciji dugoga sloga: pod kratkim naglaskom i akutom dalo je labijalizirano *ū*, a pod silaznim se naglaskom, uključujući ishodišnu nenaglašenu dužinu, diftongiralo u *ōū* {Bednja: *lūk*, *kļūč*, *lōūč*, Gjd *kļōūčō*}. U govorima s četverofonemnim nenaglašenim vokalizmom kontinuantu *u*, *o*, *ō* i *l* izjednačuju se u jednom fonemu čija realizacija varira od *o* do *u* {Sveti Đurđ: *dovīca* 'udovica', Gjd *šosēda*, *žočōjek* 'žutanjak', *zgoḃity*, *vožgāty*, Ljd *zōpečkō*}. {Primjeri dugih i kratkih *o*, *ō*, *l* i *u*: Apatovec HJA: *stōl*, *s^uol*, *vūgēl*, *pūt*, *būxa*, *vūk*, *krūx||krūv*, Nmn *lūdi*; Biškupec Zelinski HJA: *stōl*, *kōst*, Nmn *nōki* 'unuci', *zōp* 'zub', *žōč*, *sōza*, *krūh||krū*, Nmn *lūdi* 'ljudi'; Sračinec HJA: *pōp*, *dūap* 'dob', *rōbqčg*, *zūap*, *kūat*, prez. 3mn *jedūa*, pridj. *pūn*, *zūač*, *krū*, pridj. *sūxi*; Kalnik HJA: *p^uōp*, *ūōke*, Gjd *kōsti*, *k^uost*, *vōgēl*, *zōp*, *rōbāča*, pridj. *pōn*, *žōč*, *krū*, pridj. *sūf*; Sveti Martin na Muri HJA: *stōl*, *nōuč*, *rōbača*, *zōup* 'zub', pridj. *pūn*, *sūza*, *žūč*, *pūaš*, *krūx*, pridj. *sūx*, *lūadi* 'ljudi'; Lepoglava HJA: *vəl* 'vol', *kəkət* 'kokot', *pātāk* 'potok', *rūok* 'rog', *zōp* 'zub', *mōš*, *nōtru*, pril. *pōnə* 'puno', *kōk* 'kuk', *vōk*, *kļūn*, *zūtrg* 'sutra'; Podravske Sesvete HJA: *stōl*, *kōst*, *nōč*, *rūbāča*, *zūp*, pridj. *pūn*, *žūč*, pridj. *sūv*, *krūf*; Slivarsko: *čēlō*, *nuōs*, *svūōra*, *vōgiu* 'ugao', *xōsta* 'šuma', *pōgā* 'duga', *kōkōl* 'kukolj', *pōt* 'pūt', *bōxg*, *žōč*, *krūx*, *vūxu*; Bregi Kostelski: *grōst*, *kūst*, Nmn *kōsti*, *kakūš*, *kūža* 'koža', *pūtāk* 'potok', *rūbača*, Nmn *ablōki* 'prozori', *zōup*, *pūnica*, *gūba*, *žōuč*, *pļūk*, *kļōun*; Hum na Sutli HJA: *krōf*, *kōust*, *rōbiča*, *zūup*, pridj. *pūn*, *sōuza*, *žōuč*, *krōx*, Gjd *krūxa*, pridj. *sūx*; Crni Lug (Kovač i Malnar Jurišić 2016): *strōp*, *kūst*, *čōvek*, *ōsme* 'osmi', *kōža*, *zōp*, *sūza*, pridj. *žūt*, *skēp* 'sku-

pa', *tě* 'tu', pridj. *glux*; Gerovo HJA: *grăp* 'grob', *kùst*, *nùs*, Gjd *kăsti* 'kosti', *čûôvyk*, *puôtk*, *vôgu* 'ugao', pridj. *põun*, *žôuč*, pridj. *žôut*, *krùh||krÿh*, *vùhu*, *lùdy*, pridj. *sùh*}. U dijelu su govora refleksi ishodišnoga *o* pomaknuti prema prednjem vokalnomo nizu, rjeđe i labijalizirani: *e*, *e*, *e*, *a*, *ò*, *ö*, *ô*, *õ* {Bednja: *stěl* 'stol', *pěp* 'pop'; Lazina HJA: *stěl*, *térak* 'utorak'; Domagović OLA: *s'tel*, *g'reb* 'grob'; Kalnik HJA: *čkěmeti* 'čkomjeti, šutjeti'; Trebarjevo Desno HJA: *stòl*, *pòp*; Hižanovec HJA: *stòl*, *pòp*}.

Slogotvorno *r* u mnogim je govorima nepromijenjeno; u dijelu govora slogotvornost je izgubljena umetanjem popratnoga samoglasnika (veza s čakavštinom), koji je češće izjednačen s odrazom *e* i *e*, rjeđe s *a* ili kojim drugim samoglasnikom {Radoboj HJA: *xěrt* 'hrbat', *sěrsun* 'stršljen', *čěrf*}.

Slogotvorno *r* i drugi slogotvorni sonanti mogu nastati kao rezultat ispadanja susjednih vokala {Hum na Sutli HJA: rpr jd m. r. *přjěu* 'primio', pridj. *làkotŋ* 'lakom', *kurŋzŋca* 'kukuruzovina', *òsl* 'osao, magarac'}.

U brojnim govorima na reflekse samoglasnika djeluju i fonološke neutralizacije, uvjetovane različitim čimbenicima: fonemskim kontekstom, položajem u riječi, tipom sloga (otvoren/zatvoren) i dr. Nosni sonanti u mnogim govorima uzrokuju otvaranje ili zatvaranje samoglasnika: npr. uz nazale refleksi *ě* ili *a* ponegdje se zamjenjuje otvorenijim refleksom *e* i *e* ili zatvorenijim refleksom *i* {Pavlovec Pregradski: *sěmę* ~ *rěpa*; Gornje Vratno: *símę* 'sjeme', *xrin* 'hren', *jârim* 'jaram' ~ *plěva* 'pljeva', *děska*}; refleksi *a* ponegdje se zamjenjuju refleksom *o* i *l* {Bednja: pridj. *sôum* 'sâm' ~ *xlâut* 'hlad', *slûmo* 'slama' ~ *bôbo*}, ponegdje refleksom *a* {Vivodina HJA: *xrânyty* 'hraniti', *mâlŷ* 'mali', *mâst* 'mast' ~ *glât* 'glad'}, a refleksi *o* i *l* refleksom *a* {Rijeka Voćanska HJA: *nâtri* 'unutra', *mâiti sę* 'zabavljati se, igrati se', *sânce* 'sunce', pridj. *pâni* 'puni' ~ *klôpką* 'klupko', *klûp* 'klupa', *kuôk* 'kuk'}. U mnogim se govorima *a* ispred *j* zatvara u smjeru *e* {Kalnik HJA: *jěice*; Posavski Bregi HJA: imp. 2jd *děj*}. Neutralizacije su najzastupljenije kod refleksa *o*, koji se u mnogim govorima u određenim uvjetima (otvorena ultima, naglašen početak riječi, fonemski kontekst itd.) izjednačuje s refleksima *ě* i *a*, a rjeđe i drugih vokala {Lobor HJA: *blâge* 'blago; stoka'; Šagudovec: rpr jd s. r. *dôgudile sę* 'dogodilo se'; Lazina HJA: *zěrja* 'zora'; Hižanovec HJA: *prěsiti*; Domagović OLA: Nmn 'eči 'oči', *eg'nîše* 'ognjište', *ki'riti* 'korito'; Cvetković (Menac-Mihalić i Celinić 2012): *gědina* 'kiša', *abrâcaty* 'obraćati', pridj. *dimôci* 'domaći'; Donje Jesenje (Kovačec 2019): *gavarîti*}.

Suglasnici (sonanti i konsonanti).⁷ Kajkavski suglasnički sustavi izvode se iz ishodišnoga sustava od 9 sonanata: *w*, *j*, *l*, *l̥*, *r*, *r̥*, *m*, *n*, *n̥* i 16 konsonanata: *p*,

⁷ U radu je primijenjena terminologija prema kojoj su „konsonanti“ jedan od članova podjele glasova na tri vrste: „vokali“, „sonanti“ i „konsonanti“. „Konsonanti“ u toj podjeli odgovaraju terminima „opstruenti“, „turbulenti“, „šumnici“ i dr., koji se rabe kod različitih autora i u različitim publikacijama.

b, f, t, d, c, s, z, í, ď, č, š, ž, k, g, x, gdje su, u osnovi, fonemi nastali od odgovarajućih psl. jedinica, uz to i: *j* – u složenicama glagola *iti (dojti)*; *l* < **tl*, **dl*; *c* < **k* u **kw* u određenim uvjetima; *s* < **s'*; *z* < **ʒ*, *g* u **gw* u određenim uvjetima; *t* < **tj*, **kt* ispred prednjih vokala; *đ* < **dj*. Sonant *w* većinom je dao *v*, koje u brojnim govorima u dijelu distribucije poprima obilježja konsonanta (zvučni parnjak bezvučnomu *f*), rjeđe je *w/u* {Maruševac HJA: *kròf*, *òfca*; Mraclin HJA: *uùuò* ‘uho’; Jarušje HJA: *křwllkřu* ‘krv’; Ravna Gora HJA: *čl'òuk* ‘čovjek’}. Razvoj palatalnoga *r* većinom ovisi o distribuciji: u intervokalnom položaju dalo je *rj* {Hižanovec HJA: *večřrja*; Biškupec Zelinski HJA: *zòrja*; Novaki Bistranski HJA: *škřrje*; Gornja Jelenska: 3jd *òrje*; Bednja: *edgevaurjòti*}, na kraju riječi, često i analogijom u kosim padežima, *r*. Ishodišno *t* u većem dijelu izjednačeno je s *č* u srednjoj palatalnoj afrikati *č* {Peteranec HJA: *spěci*, *žòč*; Kalnik HJA: *plěče*, *čěle*; Horvati HJA: *či*, *věčer*}; u dijelu jugozapadnih govora *t* > *ć* {Šišljavić: *vřci*, *trěcu* ‘treće’, *otavíc*; Domagović OLA: *u'buća*, *sviě:ća*, *sl'iě:ći*}. Ishodišno *đ* na većem, zapadnijem području izjednačeno je s *j*, drugdje je dalo srednju palatalnu afrikatu *ž*, rijetko *d'* {Mraclin HJA: *měja*; Novaki Bistranski HJA: *měja*; Požun HJA: *měja*, *prěja*; Križ (kraj Šenkovca) HJA: *mejà*, *prěja*; Kupinec HJA: *sàja* ‘čađa’; Keča HJA: *prěja*; Apatovec HJA: *sàžę* ‘čađa’, *měža*; Gola HJA: *měža*; Hižanovec HJA: *měža*, *prěža*; Krapje HJA: *měža*, *prěža*; Kravarsko HJA: *měža*; Serdahel HJA: *prěža*; Lukovišće HJA: ‘*měđa*, *rodák*}. Srednje palatalne afrikate *č*, *ž* negdje se ostvaruju tvrđe, a negdje mekše.⁸ Skupovi **stj*, **skj*, **zdj*, **zgj* većinom su dali *šč*, *žž*, rjeđe drugo (*žg*, *žj*; *ś*, *z*; *š*, *ž*) {Biškupec Zelinski HJA: *dvòrišče*, Gjd *děžža*; Novaki Bistranski HJA: *kl'iěšča*, *mòžžina*; Brod na Kupi HJA: *dvòrišče*, *možgāny*; Delnice HJA: *dvòrišče*, *možguāny*; Kupinec HJA: *gūšcer*, *ščāp*, *dvòrišče*; Šišljavić: *stj'nīše*, *šepnūti* ‘uštipnuti’, *tešine* ‘slabine’, rpr jd s. r. *rūžilo* ‘skidalo zrnje, krunilo’; Kumrovec: *kl'ěša*, *zapušęn*, *mužòne*, Gjd *děža*; Bregi Kostelski: *stj'nīše*, *kl'ěša*, *dròži* ‘vinski talog, drožđe’, Ljd *dřžu* ‘daždu’}.

U brojnim govorima postoje protetski suglasnici: protetsko *v*- ispred refleksa *u* i *o*, rijetko i *o* (veza sa zapadnom štokavštinom, sa slovenskim i ukrajinskim jezikom) {Apatovec HJA: *vùgel*; Dugo Selo HJA: *vùve*, *vògel*, Nmn *vūzde*; Đurđevac HJA: *vūvo*; Lukovišće HJA: *vūvo*; Boka HJA: *vūže*; Tršće (Malnar 2012): *v'ehu*; Lukovdol HJA: *vūžba* ‘uštap’; Banfi HJA: *vùjč* ‘ujak’; Bednja HJA: *vekuòlu* ‘okolo’, *vesūòj* ‘osoj’, *vugnūti*, *vužgòti*; Novaki Bistranski HJA: *vūjec*, *vujsjāk* ‘osjak (bot.)’}, *x*- ispred refleksa *r* {Apatovec HJA: *xřš* ‘raž’; Serdahel HJA: *xřža*; Hrastovsko HJA: *xřža*; Bednja: *xeržāni* ‘ražen’}, rjeđe *j*- ispred refle-

⁸ Mekši izgovor srednje bezvučne palatalne afrikate zabilježen je npr. u Samoboru i okolici; usp. napomenu A. Šojata uz građu za HJA iz Samobora: »Suglasnici *č* i *ć*, *ž* i *đ* ne razlikuju se, ali su *č* i *ž* mekši nego u istočnijim i sjevernijim govorima, osobito u skupinama *šč* i *žž*.« ili moju napomenu iz Jarušja: »Izgovor /č/ varira od [č] do [ć].«

kasa *a i o* {Dugo Selo HJA: *jōteç, jōpajnek, jōbluk, jōgeñ, jōçet, jōsa, jōjer* ‘orah’; Đurđevac HJA: *jōko, jōgen*; Lukovišće HJA: *jōteç, jāpa, Jāna, Jagēna, Janēna*; Bednja: *Jōdun* ‘Adam’, *Jentūōn* ‘Antun’, *Jōguštin* ‘August’; Sveta Marija: *j^uōsa, j^uōgeñ, j^uōteç* ‘otac’, *jōs* ‘os, osovina’, *Jandrōš* ‘Andraš’}. Ishodišno *l* dijelom je očuvano, dijelom je dalo *l*, rjeđe *jl, j, l* {Sračinec HJA: Nmn *lūdi* ‘ljudi’, *pōstajlā* ‘postelja’, prez. 3jd *vēla* ‘valja’, *mēla* ‘brašno’; Biškupec Zelinski HJA: Nmn *lūdi*; Prezid (Malnar 2012): Nmn *l’edi*; Tršće (Malnar 2012): *p’ujlę, ned’ejla*; Lukovišće HJA: *žūjllžūl, jūdi, ‘pojell’poļe, ‘me:ja* ‘brašno’; Sveti Đurđ: Nmn *lūdy, čexūla* ‘češanj’, *pōle, pōstel’a*}. Ishodišno *n* dijelom je očuvano, dijelom je dalo *jn, j, j* {Mraclin HJA: prez. 1jd *sējnam, kōjn*, prez. 1mn *žējñemu*; Biškupec Zelinski HJA: prez. 1jd *sějnam, kōjn*, prez. 1mn *žejněmo*; Jarušje HJA: prez. 1jd *sājnam, gl’ēzaj, kōj, vjja* ‘vrhnje’; Hrastovsko HJA: *vřxje, žočōjek, belōjek*; Sračinec HJA: *kōj, vřxje, kupājā* ‘kopanja’, *škeděj* ‘škadanj, štagalj’}. Ishodišno završeno *l* može imati različit razvoj u glagolskom pridjevu radnom muškoga roda jednine u odnosu na *l* na kraju riječi i sloga u drugim riječima i oblicima: općenito je većim dijelom očuvano, a u manjem se broju govora razvilo u *u/w, v/f, o* i drugo, ili je otpalo {Gornje Vrapče HJA: rpr jd m. r. *videl, čūl, smějāl se, zdīgel*, pridj. *vēsēl*; Sračinec HJA: rpr jd m. r. *vudriw, ščeknōw*, im. *pēpew* ‘pepeo’; Maruševac HJA: rpr jd m. r. *jēu, imēu, vmřu, nēsiju*, im. *vōgiu* ‘ugao’; Sveti Đurđ HJA: rpr jd m. r. *videf, smējāf se, xmřf, zūf* ~ pridj. *vēsēl*; Rijeka Voćanska HJA: rpr jd m. r. *rāsi, pusiēki, fkāni, ščignā* ‘uštipnuo’ ~ im. *kutēl, suōl, dīel*, pridj. *vēsēl*; *l* ispred refleksa *u* ponegdje je dalo *l* {Hum na Sutli HJA: *lūkaty, plūčę* ‘pluća’, prez. 3jd *plūži, plōk* ‘plug’, *lōk* ‘luk’}, a ispred *a* ponegdje je dalo *w/u* {Delnice HJA: rpr jd ž. r. *přsua* ‘prišla’, rpr jd ž. r. *klečāua, guāva, žāuost, kuōp* ‘klupa’}. Palatal *č* u skupu **čbr* većim je dijelom očuvan kao *č* ili *č*, rjeđe zamijenjen s *c* {Novaki Bistranski HJA: *čřtiti* ‘riječima zlostavljati’, *čřn, čřlēn*; Apatovec HJA: *čřf, crļēnęc*; Gola HJA: *cřf, cřni, crlēni*; Lukovišće HJA: *‘cr:v, ‘cr:n, ‘crjen*}. Ponegdje u fonološkom sustavu postoji afrikata *ç*, zvučni parnjak bezvučnoga *c* {Posavski Bregi HJA: *bēzēk* ‘bazga’; Biškupec Zelinski HJA: *mōzēk, bēzēk*; Jagnjedovec HJA: *bēzēk*; Kravarsko HJA: *mōzēk*}. Psl. **čer*, rjeđe i **žer*, u dijelu su govora dali „hrvatsko punoglasje“ *čerē, žerē* {Reka HJA: *čēreip*; Apatovec HJA: *čerēšja*; Gola HJA: *čerēp, čerēšna, žerēbęc* ‘pastuh’; Brdovec HJA: *čirišja*; Dubravica HJA: *čerēšna*; Boka HJA: *čerēp, čerēšna*; Cubinec HJA: *čerēšna*; Brčevac HJA: *čirep, čirēšna, žerēbę*; Sveta Marija: *čerēvo* ‘crijevo’, *čerēp* ‘crijep’, *žerēbę* ‘ždrijebe’, *žerēbęc* ‘ždrijebac’}. Velar *x* većinom je očuvan, dijelom se gubi, dijelom je zamijenjen drugim suglasnikom {Brčevac HJA: *ižā, krū, òrej*; Gornja Garešnica HJA: *snēja, mējur, krīv*; Lekenik HJA: *iža, strēja, krūf*; Lukovišće HJA: *snēja, vřj* ‘vrh’, *rivo* ‘ruho’}; u nekim govorima ima sekundarno porijeklo od prijedloga/prefiksa *və(-)*, *u-*, rjeđe ima i razvoj u *g-* {Šemnica Gornja (Oraić Rabušić 2009): *xmīti, xmrīemu, xnēsti* ‘unijeti’, *xkrāsti, γduōvēc* ‘udo-

vac'; Tršće (Malnar 2012): *gm'et* 'umiti', *gb'et* 'ubiti', *gm'art* 'umrijeti'; Bednja: *pòzdugo* 'pazuha'. Ponegdje se provodi zamjena završnoga *m > n* (veza s priobalnim hrvatskim čak. i štok. govorima te dijelom slovenskoga jezika) {Veliki Lovrečan: prez. 1jd *uzújen*, prez. 1jd *rěčen*, prez. 1jd *sēden* 'sjednem', *sīen* 'ovamo'; Bednja: *Jòdun* 'Adam', *Vòüžèn* 'Vazam'; Banfi HJA: *t'an* 'tamo', prez. 1jd *n'ò^ujdēn*, prez. 1jd *z'ēmen* 'uzmem'}. Rezultati druge palatalizacije izostaju u brojnim govorima, osobito u sklonidbi {Šestine HJA: *b'iki*, *n'iki*, *rod'aki*}.

Provedene su brojne promjene nevoikalnih skupova, npr. asimilacije i disimilacije, odnosno zamjene: *tm > km*, *tn > kn*, *tl > kl*, *xt > št*, *dl > gl*, *dn > gn*, *vn > mn > ml* {Bednja: *kmičiti sa*, *nòklu* 'na tlo', *štėti* 'htjeti', *glòun* 'dlan', *glòko* 'dla-ka', *grēs* 'danas', *rumnòti* 'ravnati'; Prosenik Tuheljski: *kn'alo* 'talo, drvocjep'; Virje HJA: *Nmn ml'òki* 'unuci'}, gubljenje suglasnika: *vl > l*, *tvrd > trd*, *svr > sr*, *vs > s*, *dn > n* {Bednja: *l'audòti* 'vladati', *t'ērdi*, *sr'âup*, *sò* 'sva', *j'ano* 'jedna'}. U brojnim govorima u završnom položaju ispred stanke dolazi do zamjene zvučnih opstruenata bezvučnima (uključujući i *v > f*) ili do obezvučivanja {Pisarovina HJA: *z'up*, *l'qš*, *òbet*, *k'f*; Mraclin HJA: *j'ēž*, *p'òž*, *gr'òh*}. Dijelom se provodi umekšavanje nekih suglasnika ispred prednjih samoglasnika, češće *l > l'*, *l'*, rjeđe i drugih (*n > n'*, *n'*; *d > d'*, *d'*) {Domagović OLA: *roq:n'i*, *l'ipa*, *n'i:t*, *vi:d'ila*}.

Morfologija. Dvojina je dijelom očuvana na krajnjem sjeverozapadu (veza sa slov. jezikom), drugdje samo u petrificiranim oblicima {Banfi HJA: 1dv m. r. *m'idva/m'ija/m'idvadv'ò^u* 'ide^{ma}, *dyl'ima* // ž. r. *m'idvę/m'iję/m'idvedv'ęⁱ* 'ide^{me}, *dyl'imę*; 2dv m. r. *v'idva 'idęta*, *dyl'ita* // ž. r. *v'idvę 'idęte*, *dyl'ite*; 3dv m. r. *'unadva 'idęta*, *dyl'ita* / *'idejo*, *dyl'ijo* // ž. r. *'unedvę 'idejo*, *dyl'ijo*}. Od glagolskih oblika aorist i imperfekt su izgubljeni; supin je većinom očuvan (veza sa slov. jezikom) {Hlebina HJA: sup. *sp'ât* ~ inf. *sp'âti*; Repušnica HJA: sup. *tr'ęst* ~ inf. *tr'ęsti*; Lepoglava HJA: sup. *sic'č* ~ inf. *sęči*}; na jugozapadu, u goranskim govorima, razlika između infinitiva i supina dokinuta je u korist supinskoga oblika (bez završnoga *-i*) (veza s brojnim čak. i štok. govorima te dijelom slov. jezika) {Ravna Gora HJA: sup. i inf. *sp'q't*; Lukovdol HJA: sup. i inf. *gl'ędat*}. Infinitiv se na većini područja tvori nastavcima *-ti*, *-či* {Sveti Križ Začretje OLA: *'nasti*, *'seči*}, na manjem području nastavcima *-t*, *-č* {Močile OLA: *'nosit*, *'sę:č*}; ponegdje je zbog ujednačavanja nastavak *-č(i)* zamijenjen nastavkom *-čt(i)* {Veliki Lovrečan: *vl'ęčti*, *ręčti*; Ravna Gora HJA: *p'ęčt*, *vl'ęčt*}. Karakteristična je povratnost nekih glagola (*sesti se*, *leči se*, *stati se*, *plakati se*, *jokati se*).

Prošlo se vrijeme izražava perfektom i pluskvamperfektom, buduće futuroom tvorenim od svršenoga prezenta pomoćnoga glagola *biti* i glagolskim pridjevom radnim, rijetko od prezenta glagola *htjeti* i infinitiva {Vivodina HJA: *bom du'òšal / čo du'òjty*}.

Prezentski morfi većinom su: 1jd *-m*, 2jd *-š*, 3jd *-ø*, 1mn *-mo*, *-me*, *-ma* {Marija Gorica HJA: *berēmō*; Brdovec HJA: *beremū*; Dugo Selo HJA: *beręme*; Le-

poglava HJA: *bârâmä*; Bregi Kostelski: *mâma* ‘imamo’}, 2mn *-te, -ste, -šte* {Podravske Sesvete (Maresić 2018): *cvetëte*; Gola (Maresić 2018): *gledîste*; Prelog HJA: *gÿv'orite*; Sračinec HJA: *pujîastë||pujîatë*; Bednja: *spëistâ*; Čabar HJA: *gavarište*}, 3mn *-e, -o, -jo, -do* {Sveti Martin na Muri HJA: *râzmijo, ôčejo, pëčejo, spomînaio*; Serdahel HJA: *jëdo, pëčô||pëčejo, dôjo, ôčejo*; Đurđevac HJA: *dādô, jëdô, pečô, očô* ‘hoće’, *püşčâjo*; Pitomača HJA: *vlëiču, dâdu, jëdu, püşčadu, îmadu*; Jagnjedovec HJA: *razmô, jëdô, pëčô, vlëčô, imâjo*; Vaška HJA: *jëdo, pëčo, imajo*; Cubinec OLA: *dâ:ju, jë:julljë:du, kopâ:ju, 'moru*; Lepoglava: *bârâju, ârâju, mlâtiju*; Bednja: *dodû, ednesû, spâ, velâ, xëdallxëd'ijullxëd'idu, vëdijullvëdidu*; Sračinec HJA: *dajûâ, pijûâ, pečëju, vlëčëju*; Brod na Kupi HJA: *dâiÿ, pomëñaiÿ se, pëčëiÿ, jÿdÿ*; Osojnik (Marinković 2018): *j'ëdo, gr'ëdo, p'eko, k'osijollk'osido, s'ëdijolls'ëdido, ob'ûjo*; Vivodina HJA: *dâdo, jëdô, čëdô* ‘hoće’, *râzmedo, devënydo* ‘divane, razgovaraju’, *p'ëcedo*; Delnice HJA: *dâjo, imâjo, vlëčëjo, pomînaio, zrëjjo*; Ravna Gora HJA: *gr'ëja, 'imaja, d'âja, p'ëčëja, dab'ÿja* ‘dobiju’; Domaslovec OLA: *dâ:dù:, jë:dù:, 'igradull'igraju*; Pisarovina HJA: *vlëkû, divâne, râzmeju, püşčaju*; Trebarjevo Desno OLA: *jë:julljëdù:, pÿ:sullpÿ:šëju, 'kopaju*; Umok OLA: *jë:jo, pÿ:šëjo, k'opajo*}. U dijelu govora neki glagoli tvore imperativ 1mn i 2mn morfom *-e* (*-emo, -eme; -ete*) {Novaki Bistranski HJA: imp. 2mn *pečëte*; Šišljavić: imp. 2mn *rečëte*; Dugo Selo HJA: *zëmëte*}. Ponegdje se oblik imperativa u 1. licu množine više ne tvori posebnim nastavkom, nego se izriče na druge načine.

Glagoli II. vrste u dijelu govora imaju refleksive sufiksa **-no-*, i to *-nu-* (*zdignuti*), *-no-* (*zdignoti*) ili *-na-* (*zdignati*), a u dijelu refleksive **-ny-* (*zdigniti*, *zdigniti* i sl.) {Šemnica Gornja (Oraić Rabušić 2009): *ÿgäsnuti, prëmüknuti*; Biškupec Zelinski HJA: *šëpnoti*; Novaki Bistranski HJA: *meknôuti, sexnôuti* ‘usahnuti’; Rijeka Voćanska HJA: *vugnâti, vmiknâti*; Gornja Pušća HJA: *zdignit, prignit*; Gornja Garešnica HJA: *šëpnÿ||šëpnit*; Šimljanik HJA: *divânt* ‘razgovarati’}.

U imeničkoj sklonidbi većinom su očuvani posebni nastavci za DLImn, rjeđe je proveden sinkretizam. Vokativ se očuvao u dijelu govora na ograničenom korpusu imenica u jednini (obično dvosložna ženska imena i rodbinski nazivi) {Novaki Bistranski HJA: ženska imena: Vjd *Bârë||Bârë* (~ N *Bâra*), *Jânë||Jânë* (~ N *Jâna*), *Milë||Milë* (~ N *Mila*); muška imena: *Frâncë||Frâncë* (~ N *Frânc*), *Jôžë||Jôžë* (~ N *Jôža*); Lukovišće HJA: *mâjko*; Podravske Sesvete (Maresić 2018): *Štëfo* (~ N *Štëf*), *Fâbo* (~ N *Fabîna, Fabijân*), *kûme*}, inače je izjednačen s nominativom. U muškom rodu Ajd izjednačen je s Gjd za živo i s Njd za neživo; u dijelu govora Ajd izjednačen je s Gjd i za neživo kada je to oznaka bližega objekta, odnosno kada je bez prijedloga (veza sa slavonskom zapadnom štokavštinom) {Vizvar (Maresić 2018): *îma vrčâka*; Sveti Đurđ (Horvat 2012): *dëneš tôga lista na tô*}. Imenice muškoga i srednjega roda u Ljd češće imaju nastavak *-u*, rjeđe *-e* ili *-i*; Djđ i Ljd muškoga i srednjega roda u nekim govorima nisu izjednačeni na-

stavkom i/ili naglaskom {Bednja: Djd (*k*) *l'etu* ~ Ljd (*pe*) *l'ete*; Djd *kuōnú* ~ Ljd *kuōnú*, Djd *zēidu* ~ Ljd *zīdu*}. Množina imenica muškoga roda uglavnom je „kratka“, tako i onih jednosložnih i dvosložnih {Preseka HJA: *zīdi*, *žūli*, *biki*, *brēgi*}. Imenice srednjega roda u množini su u nekim govorima ženskoga roda {Veliko Trgovišće HJA: Nmn *kol'ienēllkuōl'ene* (~ Njd *kol'ene*); Krajska Ves: *sīte su bile nuōve*} ili, pak, pri kongruenciji atributa i imenice, imenica zadržava paradigmu srednjega, a atributna je riječ u ženskom rodu {Donje Jesenje (Kovačec 2019): *līēpæ vūha*, *stāræ kuōla*; Bednja: *nēr su bila līēpša līeto* ‘nekada su bile ljepše godine’}.

Imenice ženskoga roda na *-a* u Gjd u većini govora imaju refleks nastavka palatalne promjene (*-e*) {Virje HJA: *rōkē*, *ženē*; Repušnica HJA: *rūke*, *žēne*; Lepoglava HJA: *rukā*, *sāstrā*}; ponegdje je refleks tipa *i* koji bi mogao potjecati i od nastavka palatalne i od nastavka nepalatalne promjene (*-y*) (Gerovo HJA: *žēni*, *rāki*; Čabar HJA: *žēnillžīene*; Vivodina: *sīēstrillsīēstre*). Nastavci *-e* i *-i* u Ljd imenica ženskoga roda na *-a* terenski su razmjerno podjednako zastupljeni {Lijevo Sredičko HJA: *nōgi*, *iži*; Ravna Gora HJA: *nāgi*, *hīsi*; Putjane HJA: *nōgi*, *dēski*; Peteranec HJA: *nogē*, *hižē*; Veliko Trgovišće HJA: *nuōgē*, *dēske*; Šestine HJA: *nōge*, *dēske*; Boka HJA: *nōge*, *dēske*}. U Ljd nastavci su obično kontinuantne *-o*, *-om* ili *-oj* {Sveti Martin na Muri HJA: *nōgom*, *rōukom*; Gola HJA: *rūkōm*, *noḡōm*; Lijevo Sredičko HJA: *rukūm*, *nōgum*; Vivodina HJA: *ruōko*, *nuōḡo*; Lohor HJA: *rukōu*, *nogōu*; Sveti Križ Začretje OLA: *rukū*; *krā*:*vu*; Gredenec: *rukūj*, *nāḡūj*; Banfi HJA: *r'ō^ukoj*, *n'ō^ugoj*}.

Razlika između neodređenoga i određenoga vida pridjeva dijelom se čuva (nastavkom, prozodijom), dijelom je dokinuta u korist određenoga. Pridjevsko-zamjenička sklonidba u Gjd muškoga i srednjega roda u znatnom dijelu govora čuva razliku između ishodišne tvrde i meke promjene nastavcima *-oga* iza nepalatala i *-ega* iza palatala; u manjem dijelu poopćen je nastavak *-ega* (iz kojega može ispasti refleks *e*) ili *-oga* {Dugo Selo HJA: *dōbroga*, *tēroga*, *negvōga*, *vrōčega*, *mojēgallmēga*; Jagnjedovec HJA: *dobrōga*, *kakvōga*, *vrōčēga*, *kojēga*, *mēga*; Kalnik HJA: *kākvōga*, *četrtōga*, *vrōčēgallvrōčōga*, *mōjēgallmōjoga*; Zdenčina HJA: *dōbrega*, *kākvega*, *tērega*, *jenēga*, *vrūčega*, *mōjegallmēga*; Tršće HJA: *duābrega*, *kīrga*, *ānga*, *mājga*; Marija Bistrica HJA: *dūōbruga*, *jēnuga*, *teḡoga*, *vrōučuga*, *mōjuga*}. Komparativ i superlativ pridjeva obično se tvore sufiksima *-ši*, *-ejši*, *-ji*, ili perifrastički s *bol(e)*, *najbol(e)* i sl. uz pozitiv, a mogu supostojati i oba načina tvorbe {Zdenčina HJA: *jāci*, *mlāja*, *starīji*, *tīji*, *čīstija*, *nājčīstija*, *nājkrāči*; Sveta Marija: *t'ōplēši*, *slājši*, *pametn'ēši*, *nējpametn'ēši*; Prosenik Tuheljski: *bōl lāxek/l'ēži*, *bōl gl'ibok/gl'ipši*; *nājbol gl'ibok/nājgl'ipši*; Hum na Sutli HJA: *bōl čīsta*, *bōl mēxka*, *bōl sūx*, *vēči*, *stārēši*, *krājši*; *nājbol čīsta*, *nājkrājši*; Ravna Gora HJA: *jāčy*, *lāžy*, *lēpšy*, *b'el s'uh*, *b'el č'ista*; *nājbel č'ista*}.

Tvorba riječi. Razmjerno je učestala uporaba umanjenica i hipokoristika, koji imaju proširen značenjski spektar. U brojnim se govovima hipokoristici za muške i ženske osobe tvore istim sufiksom (*mamek*, *tatek*) {Bednja: *ěček* umanj. od ‘otac’, *tótek* umanj. od ‘tata’, *díedek* umanj. od ‘djed’, *púček* ‘djevojčica’, *múmek* umanj. od ‘mama’, *tácek* umanj. od ‘teta’, *Bâurek* umanj. od ‘Bara’, *Kâutek* umanj. od ‘Kata’}. Karakterističan je glagolski prefiks *pre-* za **pro-* {Serdahel HJA: prez. 3jd *premeni*; Lazina HJA: rpr jd ž. *pridq̄la* ‘prodala’}.

Sintaksa. Glagolske i zamjeničke klitike mogu biti enklitike i proklitike (*Si čul?* – *Čul si.*; *Me čuješ?* – *Čuješ me.*), vezničke i prijedložne samo su proklitike. Karakteristična je uporaba posvojnoga {Bednja: *Túô ja mǎgo bróto čěj.* ‘To je mojega brata kći.’}, partitivnoga {Bednja: *Če si lóčen, zěmi si kruho.* ‘Ako si gladan, uzmi kruha.’} i slavenskoga genitiva {Bednja: *Jô němum sestřǎ, sùme dvâu bróto.* ‘Ja nemam sestre, samo dva brata.’} te etičkoga dativa {Bednja: *Sínek, jási mi si pečínul?* ‘Sinko, jesi li (mi) počinuo?’}. Instrumental sredstva redovito je s prijedlogom (*kopati z motiko*) (osim kada riječi počinju konsonantima *s*, *z*) {Bednja: *Kěpo sa z múôjtiku.*}. Proširena je uporaba infinitiva (*Čul sem jo pepěvóti.*; *Moči je delati.*; *Kuham si jesti.*) {Bednja: *Děšlo ja kukuvóčo, čul sum ju pepěvóti.*; *Ne curī, měči ja dělōti.*; *Kôuhom si jěsti.*}. U dijelu govora negacija je odvojena od pomoćnoga glagola i postponirana (*Mi smo ga ne našli.*)⁹ a u jesnim rečenicama s isticanjem pomoćnoga glagola naglašeni dio glagola može biti razdvojen od nenaglašenoga i također postponiran (*Mi smo ga je našli.*); u 3. licu jednine zato može doći do reduplikacije pomoćnoga glagola (*On ga je je našel.*). U rečenice s objektom u genitivu u nekim se govovima uvrštava zamjenica *ga* (nenaglašeni oblik GA lične zamjenice ‘on’) kao oznaka objekta, neovisno o licu, rodu i broju (*Ne ga vode.* ‘Nema vode.’) {Sveti Đurđ: *Vě ga jě ga dráča.* ‘Sada ima korova.’; *Ščěra ga ně bilo, a děnes ga jě ga.* ‘Jučer ga nije bilo, a danas ga ima.’; *Vě je jě ga, vē je ně ga.* ‘Sada je ima, sada je nema.’; *Vě nas ně ga čúdaj.* ‘Sada nas nema mnogo.’; Bednja: *Ně go vedǎ.*}. Za izricanje poštovanja rabio se oblik 3. lica množine, tako i uz imenicu za obraćanje u jednini (*Gospa su došli.*); u novije doba prevladava oblik 2. lica množine. U dijelu zapadnih govora oblici muškoga gramatičkoga roda označavali su osobu bez obzira na spol, pa su se tako primjenjivali i za žene, osobito u 1. licu i osobnom obraćanju (*Bil sem debeli.* ‘Bila sam trudna.’).

Leksik. Kajkavštinu karakterizira čuvanje arhaičnoga slavenskoga leksičkog fonda. Arhaični kajkavski leksemi važni su za poznavanje slavenskoga leksika općenito te za rekonstrukciju praslavenskih riječi. Velik dio toga leksika zajednički je i hrvatskoj čakavštini i slovenskom jeziku. Uz to, kajkavština ima i znatan broj germanizama, dosta hungarizama te pokoji turcizam i romanizam, a u

⁹ Masnim slovima označen je rečenični naglasak.

crkvenom i pravnom leksiku i dosta latinizama. Do danas je objavljen veći broj dijalektnih rječnika pojedinih kajkavskih govora ili skupina govora, ali je kajkavski leksik u cjelini i dalje nedostatan istražen. U rječnicima suvremenoga hrvatskoga standardnoga jezika on je znatnim dijelom izostavljen, ili je pak označen kao regionalan, zastario, ekspresivan, knjiški ili je na drugi način obilježen.

Postoji nekoliko podjela kajkavštine na dijalekte: Stjepan Ivšić podijelio ju je na četiri skupine bez Gorskoga kotara (zagorsko-međimurska, donjosutlanska, turopoljsko-posavska, križevačko-podravska), Dalibor Brozović na šest dijalekata (zagorsko-međimurski, turopoljsko-posavski, križevačko-podravski, prigorski, goranski, donjosutlanski), Mijo Lončarić na petnaest dijalekata (središnjozagorski, samoborski, varaždinsko-ludbreški, međimurski, gornjosutlanski, plješivičko-ozaljski, turopoljski, vukomeričko¹⁰-pokupski, donjolonjski, sjevernomoslavački, gornjolonjski, glogovničko-bilogorski, podravski, goranski, donjosutlanski).

U predviđenoj mreži hrvatskoga jezičnoga atlasa stotinjak je kajkavskih punktova.¹¹ Kajkavski su punktovi hrvatskoga jezika zastupljeni i u međunarodnim jezičnim atlasima: u Općeslavenskom lingvističkom atlasu (OLA) devet punktova, u Europskom lingvističkom atlasu (ALE) pet punktova.

Na kajkavskoj organskoj osnovici utemeljena je jedna od povijesnih inačica hrvatskoga književnoga jezika, koja je bila u uporabi u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Na tom su „horvatskom“ jeziku od 16. do 19. stoljeća napisana brojna književna (poetska, prozna, dramska), strukovna (pravna, medicinska, veterinarska, botanička, matematička, astronomska...), vjerska, poučna i dr. djela, a nastala je i bogata prijevodna literatura. Oblikovano je nekoliko gramatika i veoma je razvijena leksikografija (Juraj Habelić, Ivan Belostenec, Andrija Jambrešić, Franjo Sušnik, Adam Patačić). U doba najvećega procvata u 18. st. taj je jezik bio polifunkcionalan, stilski diferenciran i normiran. Njegov se leksik danas obrađuje u velikom *Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*. Premda je imala bitna obilježja standardiziranosti, kajkavska je inačica hrvatskoga književnoga jezika napuštena 30-ih godina 19. stoljeća u korist inačice zasnovane na novoštokavskoj organskoj osnovici, radi postizanja hrvatskoga jezičnog jedinstva. Gubitkom uloge osnovice standardnoga jezika, kajkavština nije prestala biti idiom književnosti: na kajkavskoj organskoj i književnoj osnovici sve do danas nastaju brojna djela dijalektne književnosti, na njoj su stvarali neki od najistaknutijih hrvatskih književnika (Miroslav Krleža, Ivan Goran Kovačić, Fran Galović) napisavši neka od najnadahnutijih djela hrvatske književnosti, prvenstveno poezije.

¹⁰ U izvorima (npr. Lončarić 1996 i dr.): vukomeričko.

¹¹ Od kojih do sada još nije istraženo desetak.

Izvori građe prema mjesnim govorima, istraživači i kratice

Građa iz mjesnih govora uporabljena u radu potječe iz nekoliko tipova izvora:

- temeljni su i najbogatiji izvor građe rukopisni dijalektološki upitnici za jezične atlase HJA i OLA¹² – oni su označeni odgovarajućom kraticom uz ime punkta; u zagradama je naveden istraživač
- drugi rukopisni izvori, u kojima građa nije prikupljena dijalektološkim upitnikom HJA ili OLA – označeni su imenom istraživača u zagradama, bez kratice uz ime punkta
- objavljeni izvori i disertacija – označeni su bibliografskom bilješkom, autor rada je istraživač
- iz svakoga je punkta navedena njegova kratica na priloženom zemljovidu

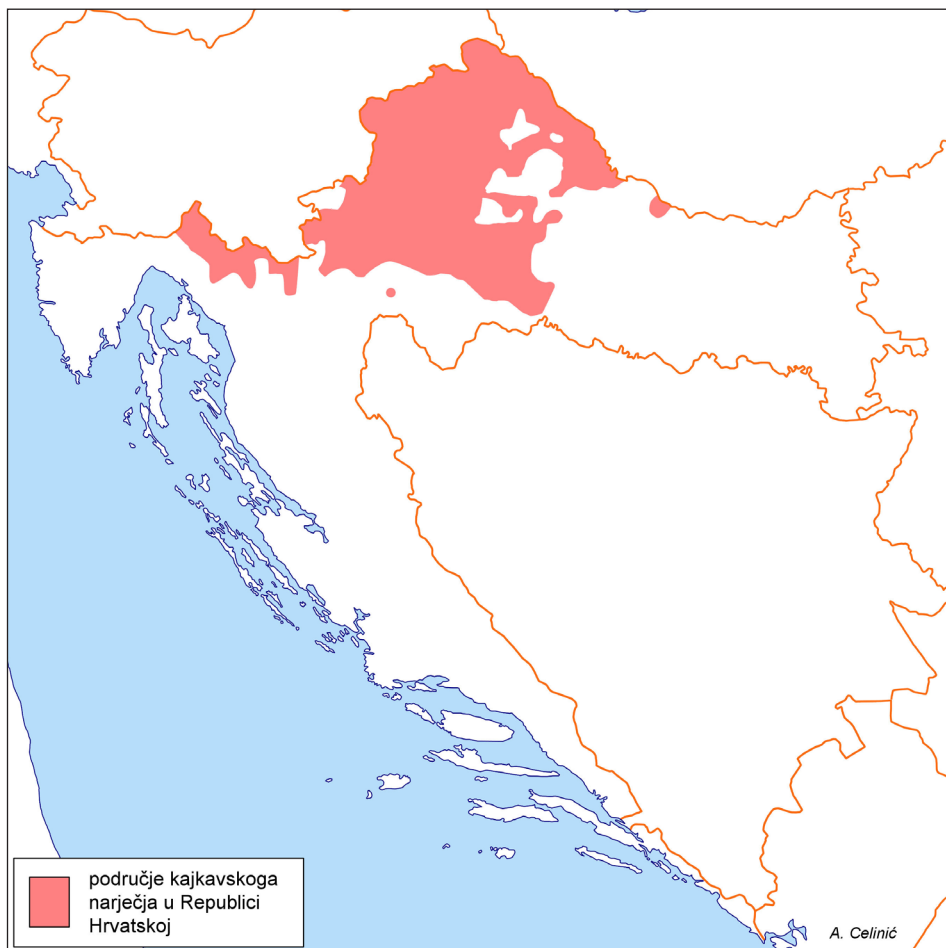
Apatovec HJA (Mijo Lončarić) **Apt**; Banfi HJA (Anita Celinić) **Bnf**; Bednja HJA (Josip Jedvaj); Bednja (Anita Celinić) **Bed**; Biškupec Zelinski HJA (Antun Šojat) **BšZ**; Boka HJA (Mijo Lončarić) **Bok**; Brčevac HJA (Antun Šojat) **Brč**; Brdovec HJA (Antun Šojat) **Brd**; Bregi Kostelski (Anita Celinić) **BgK**; Brod na Kupi HJA (Božidar Finka i Vida Barac) **BrK**; Cirkvena HJA (Martina Kuzmić) **Cir**; Crni Lug (Kovač i Malnar Jurišić 2016) **CLg**; Cubinec HJA (Antun Šojat); Cubinec OLA (Antun Šojat) **Cub**; Cvetković (Menac-Mihalić i Celinić 2012) **Ctk**; Čabar HJA (Božidar Finka), Čabar (Malnar 2012) **Čbr**; Delnice HJA (Božidar Finka i Vida Barac) **Dln**; Domagović OLA (Vesna Zečević) **Dmg**; Domaslovec OLA (Antun Šojat) **Dms**; Donje Jesenje (Kovačec 2019) **DJs**; Dubravica HJA (Ivana Kurtović Budja) **Dca**; Dugo Selo HJA (Antun Šojat) **DSe**; Đurđevac HJA (Antun Šojat) **Đur**; Gerovo HJA (Božidar Finka) **Grv**; Gola HJA (Jela Maresić), Gola (Maresić 2018) **Gol**; Gornja Garešnica HJA (Mijo Lončarić) **GGr**; Gornja Jelenska (Mijo Lončarić) **GJl**; Gornja Pušća HJA (Anita Celinić) **GPš**; Gornje Jesenje HJA (Anita Celinić) **GJs**; Gornje Vrapče HJA (Antun Šojat) **Gvr**; Gornje Vratno (Anita Celinić) **GVt**; Gornji Macelj (Anita Celinić) **GMc**; Gornji Turni (Lisac 2006) **GTr**; Gredenec (Anita Celinić) **Gdn**; Hižanovec HJA (Antun Šojat) **Hiž**; Hlebine HJA (Mijo Lončarić) **Hle**; Horvati HJA (Antun Šojat) **Hor**; Hrastovsko HJA (Bojana Marković) **Hst**; Hum na Sutli HJA (Anita Celinić) **Hum**; Jagnjedovec HJA (Mijo Lončarić) **Jgnj**; Jarušje HJA (Anita Celinić) **Jrš**; Keča HJA (Stipe Kekez) **Keč**; Kalnik HJA (Mijo Lončarić) **Kln**; Kostelsko (Anita Celinić) **Ktl**; Krajska Ves (Anita Celinić) **KsV**; Krapje

¹² Pod pojmom upitnika za HJA obuhvaćeno je i nekoliko starijih tipova dijalektoloških upitnika koji imaju drukčije naslove, ali su strukturom gotovo isti. Građa za HJA pohranjena je u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Građa za OLA pohranjena je u Zavodu za lingvistička istraživanja HAZU. Ostala rukopisna građa označena je samo imenom istraživača. Zahvaljujem kolegama što su ju bili spremni ustupiti.

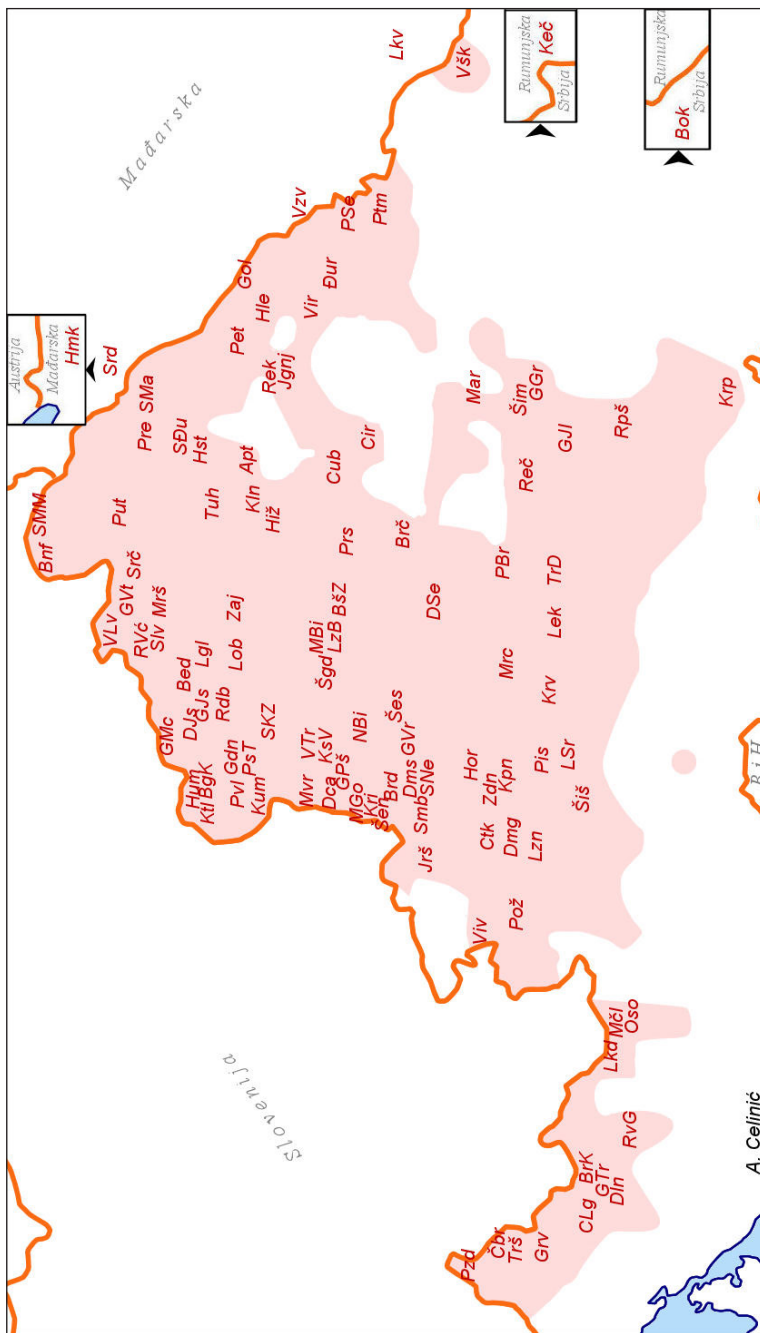
HJA (Ivana Kurtović Budja) **Krp**; Kravarsko HJA (Ivana Kurtović Budja) **Krv**; Križ (kraj Šenkovca) HJA (Mijo Lončarić) **Kri**; Kumrovec (Anita Celinić) **Kum**; Kupinec HJA (Antun Šojat) **Kpn**; Laz Bistrički HJA (Anita Celinić) **LzB**; Lazina HJA (Ivana Jerečić, Martina Lojen, Mijo Lončarić) **Lzn**; Lekenik HJA (Vesna Zečević) **Lek**; Lepoglava HJA (Anita Celinić), Lepoglava (Anita Celinić) **Lgl**; Lijevo Sredičko HJA (Vesna Zečević) **LSr**; Lobar HJA (Vesna Zečević) **Lob**; Lukovdol HJA (istraživač nije naveden) **Lkd**; Lukovišće HJA (Antun Šojat) **Lky**; Marija Bistrica HJA (Anita Celinić) **MBi**; Marija Gorica HJA (Antun Šojat) **MGo**; Martinec (kraj Čazme) HJA (Vesna Zečević) **Mar**; Maruševac HJA (bez oznake istraživača, pretpostavljeno Vida Barac-Grum) **Mrš**; Močila OLA (Vida Barac-Grum) **Mčl**; Movrač (Anita Celinić) **Mvr**; Mraclin HJA (Antun Šojat) **Mrc**; Novaki Bistranski HJA (Anita Celinić) **NBi**; Osojnik (Marinković 2018) **Oso**; Pavlovec Pregradski (Anita Celinić) **Pvl**; Peteranec HJA (Mijo Lončarić) **Pet**; Pisarovina HJA (Vesna Zečević) **Pis**; Pitomača HJA (Mijo Lončarić) **Ptm**; Podravske Sesvete HJA (Jela Maresić) **PSe**; Posavski Bregi HJA (Antun Šojat) **PBr**; Požun (Ozalj) HJA (Stjepan Težak) **Pož**; Prelog HJA (Đuro Blažeka); Prelog OLA (Antun Šojat) **Pre**; Preseka (kod Komina) HJA (Martina Kuzmić) **Prs**; Prezid (Malnar 2012) **Pzd**; Prosenik Tuheljski (Anita Celinić) **PsT**; Putjane HJA (Đuro Blažeka) **Put**; Radoboj HJA (Anita Celinić) **Rdb**; Ravna Gora HJA (Vida Barac-Grum) **RvG**; Rečica Kriška HJA (Antun Šojat) **Reč**; Reka HJA (Mijo Lončarić) **Rek**; Repušnica HJA (Željka Brlobaš) **Rpš**; Rijeka Voćanska HJA (Anita Celinić) **RVć**; Samobor HJA (Antun Šojat) **Smb**; Serdahel HJA (Mijo Lončarić) **Srd**; Slivarsko (Anita Celinić) **Slv**; Sračinec (Anita Celinić) **Srč**; Sveta Marija (Anđela Frančić) **SMA**; Sveta Nedelja HJA (Antun Šojat) **SNe**; Sveti Đurđ HJA (Joža Horvat), Sveti Đurđ (Joža Horvat) **SĐu**; Sveti Križ Začretje HJA (Antun Šojat), Sveti Križ Začretje OLA (Antun Šojat) **SKZ**; Sveti Martin na Muri HJA (Ines Virč, Anđela Frančić) **SMM**; Šagudovec (Anita Celinić) **Šgd**; Šenkovec (na Sutli) HJA (Mijo Lončarić) **Šen**; Šestine HJA (Antun Šojat) **Šes**; Šimljanik HJA (Perina Vukša Nahod) **Šim**; Šišljavić (Marina Marinković, Anita Celinić) **Šiš**; Trebarjevo Desno HJA (Antun Šojat); Trebarjevo Desno OLA (Antun Šojat) **TrD**; Tršće HJA (Marija Malnar), Tršće (Malnar 2012) **Trš**; Tuhovec HJA (Zvonimir Junković) **Tuh**; Umok/Homok HJA (Mijo Lončarić), Umok/Homok OLA (Ivan Mokuter) **Hmk**; Vaška HJA (Mijo Lončarić) **Všk**; Veliki Lovrečan (Anita Celinić) **VLv**; Veliko Trgovišće HJA (Anita Celinić) **VTr**; Virje HJA (Antun Šojat), Virje OLA (Antun Šojat) **Vir**; Vivodina HJA (Anita Celinić) **Viv**; Vizvar (Maresić 2018) **Vzv**; Zajezda HJA (Mijo Lončarić) **Zaj**; Zdenčina HJA (Antun Šojat) **Zdn**

Tumač kratica:

A = akuzativ	psl. = praslavenski
čak. = čakavski	rpr = glagolski pridjev radni
D = dativ	s. r. = srednji rod
dv. = dvojina	slov. = slovenski
G = genitiv	sup. = supin
I = instrumental	štok. = štokavski
im. = imenica	umanj. = umanjena
inf. = infinitiv	usp. = usporedi
jd = jednina	V = vokativ
K = konsonant	ž. r. = ženski rod
kajk. = kajkavski	1dv = prvo lice dvojine
komp. = komparativ	1jd = prvo lice jednine
L = lokativ	1mn = prvo lice množine
m. r. = muški rod	2dv = drugo lice dvojine
mn = množina	2jd = drugo lice jednine
N = nominativ	2mn = drugo lice množine
prez. = prezent	3dv = treće lice dvojine
pridj. = pridjev	3jd = treće lice jednine
pril. = prilog	3mn = treće lice množine

Karta 1: Prostriranje kajkavskoga narječja u Republici Hrvatskoj
Map 1: Geographical spread of the Kajkavian dialect group in the Republic of Croatia

Karta 2: Kajkavski govori iz kojih je građa uporabljena u radu
 Map 2: Kajkavian local idioms on which data was used in this article

Kajkavian (*kajkavsko narječje*) is a dialect group of Croatian, a language in the western group of the South Slavic subfamily. The Croatian language consists of three dialect groups: Kajkavian, Čakavian, and part of Štokavian. These dialect groups give Croatian a tripartite organic basis. The term *Kajkavian* derives from the interrogative/relative pronoun *kaj* ‘quid’ (locally also *koj*, *kuj*, *kej*,¹ *ka*, *ke*, and the like).

Kajkavian is spoken by Croats in northwestern Croatia. It is spread over two regions separated by a narrow strip of non-Kajkavian local idioms; this territorial discontinuity is the consequence of migrations prompted by the Ottoman conquests, which lasted from the fifteenth to the seventeenth century. Outside of the above-mentioned region, there are two Kajkavian islands surrounded by Štokavian local idioms: Hrvatsko Selo (in the Banovina region) and Vaška (in the Podravina region). Kajkavian also includes a few compact areas in neighbouring Hungary: several villages in Pomurje south of Nagykanizsa, the largest of which is Serdahel (Tótszerdahely) in Pomurje, as well as the region of Breznica and Bobovec (Berzencze, Babócsa) and Lukovišće (Lakócsa) in Podravina. Kajkavian is also spoken by some Gradišće Croats in Hungary, especially in Vedešin (Hidegség) and Umok (Fertőhomok), as well as in the Serbian and Romanian parts of Banat: Boka, Neuzina, Klarija (Radojevo); Keča (Checea). Kajkavian is the organic base of the Croatian capital, Zagreb. The size of the Kajkavian region was diminished after the Ottoman invasions, primarily in the east; since then, there have been islands of Štokavian within the Kajkavian region (in the vicinity of Koprivnica, Križevci, Ludbreg and Čazma), as well as a Štokavian-Čakavian island on its western edge (Žumberak).

¹ In this work for vocalism the following transcription symbols are used (Menac-Mihalić i Celinić 2012: 29):

i		ü		ù	u
	y				
	ı	ö		ö	ı
	ɛ				ɔ
	e	ö	ə	ó	o
		ɛ		ɔ	
		ä		ą	
				a	

Kajkavian is bordered in the east and south by the other two dialect groups of the Croatian language – Čakavian and Štokavian; the western border of Kajkavian coincides with the language border between Croatian and Slovene; in the north, it is bordered by the non-Slavic Hungarian language. The arrival and settlement of the Magyars in the tenth century broke the natural dialect continuum between South Slavic and West Slavic languages, and thus between the northernmost idioms of Croatian and Slovak, where central Slovak idioms have certain specific South Slavic features. Centuries ago, there was a gradual dialect continuum from Kajkavian in the east to Western Štokavian, but since the Ottoman invasions, it has been in contact with Neo-Štokavian idioms brought by migrations from occupied regions. Historical circumstances (migrations, administrative structure) as well as the mountainous geography of part of the Kajkavian and broader region are important factors in the extreme differentiation that exists between the various Kajkavian dialects.

Kajkavian is connected by numerous isoglosses with Croatian Štokavian and Čakavian, as well as with Slovenian. It is transected by some of the isoglosses that are important for correlation between Slavic languages and language groups. Kajkavian is a cohesive region that unites diverse linguistic features which are important not only for Kajkavian and Croatian dialectal differentiation but also for the broader Western South-Slavic region.

Prosody. Kajkavian is characterized by its preservation of the new PSl. accents – the neo-acute (\sim) and the neo-circumflex (\sim , which phonetically merged with the old circumflex ($\hat{\sim}$) – in the majority of word-formation and morphological categories (the given examples have simplified vowels; the actual phonological development is specific in each local idiom): the neo-acute in adjectives (*bōžji*, *žēnski*),² ordinal numbers (*šēsti*), feminine nouns like *sūša*, *strāža*, masculine nouns like *kļūč*, collective nouns (*līstje*), Gsg feminine nouns (*ženē*), NApI neuter nouns (*sēla*, *imēna*), Lsg masculine nouns (*stōlu*), IpI (*kōli*), Gpl (*žēn*, *sēl*), present tense of verbs like *pītāti* (*pītam*) and *letēti* (*letīm*), infinitive forms like *trēsti*, *dōjti*, active verbal adjectives (*brāla*), definite adjectives (*bōsi*, *mlāda*) etc; the neo-circumflex in supine (*spāt*), active verbal adjectives (*posēkel*; *gorēla*), pre-sent tense (*vīdim*), passive participle (*rēzan*), Isg (*krāvo*; *mēno*), Lsg masculine nouns (*potōku*), Npl neuter nouns (*mēsta*), Gpl (*bāb*, *mēst*), adjectives like *bābin*, definite adjectives (*sīti*), ordinal numbers (*přvi*), in front of consonant cluster after the loss of *a* (*vūjci*, *vīšna*, Gjd *stārca*), in nouns like *vōļa*, *kōža*, *svōra*, *mēļa*, *mlīnar*, *jāstreb*, *govēdina*, *otāva*, in compound words like *vjūtro* etc. Not all

² Abstracted examples are given in italics in round brackets, which have been simplified to clearly show only the phenomenon under consideration. The actual phonological development in each speech is peculiar.

categories appear in all local idioms, some of them exist in Čakavian and Western Štokavian idioms, and most occur in Slovenian. The PSI. old acute is shortened.

Kajkavian is transected by numerous prosodical isoglosses. The old PSI. long and short circumflex in most of the region did not shift (*kókoš*, *měso*); in the west, they were lengthened and progressively shifted, more commonly to a final closed syllable (*kokôš*), less often to a final open syllable (*mesô*); in some local idioms, they subsequently regressively returned to the original syllable as short accents (*kókoš*, *měso*); in some places a PSI. short circumflex before an open final syllable is lengthened in the original syllable (*ôko*, *nêbo*, *slôvo*, Asg *nôgo*); in some local idioms, PSI. regressive jumping of the circumflex to a proclitic is preserved (*nà vodo*, *nà roke*). Post-accentual long syllables were shortened early; pre-accentual long syllables were retained in some local idioms (*zīma*, *pīsāti*), while in others they regressively pulled the accent upon themselves, often forming a long rising accent identical to the neo-acute (*zīma*, *pīsati*), and in yet other local idioms they were shortened, most often on the antepenultimate syllable (*pisāti*). In the west, there was a lengthening of non-final (in most cases, penultimate) syllables – somewhere accented, somewhere pre-accentual. This is how secondary pre-accentual lengthened syllables, in addition to primary ones, also appeared before a short accent on the final syllable (*vōdà*); in local idioms with this feature, the new lengths have falling intonation and have force and are equated with a long falling accent. The short accent on the final syllable is preserved in some local idioms (*vodà*);³ in others, retraction occurs (*vòda*), sometimes even with lengthening (*vōdallvòda*). Subsequently lengthened syllables, both accented and pre-accentual, have in some local idioms a reflex of rising long vowels, in others a reflex of rising short vowels, and sometimes a special reflex, depending on the relative chronology of the phenomenon. In some local idioms, a neo-acute on the final syllable is replaced by a long falling accent (*letī* > *letî*). In some southwestern local idioms, there is a retraction of all accents from the final syllable, and sometimes even from the penultimate syllable (*vòda*, *mèxur*; *kòrito*, *pšēnični*).

In some northwestern idioms, there has been an occurrence of reciprocal metatony of the long circumflex and the neo-acute (cf. Lithuanian) (*sūša* > *sūša*, *měso* > *měso*). Some idioms register a case of reciprocal metataxis of short penultimate and short antepenultimate accents (*lopàta* > *lòpata*, *jàgoda* > *jagòda*). In the north (Podravina), in idioms with a two-accent system, the place of accent is fixed (cf. West Slavic languages and Macedonian) on the penultimate mora: if the final syllable is long, then it is accented; if it is short, then the penultimate syllable is accented (*vodà*, Gsg *vodě*, *mlātimo*, *lāstavica* > *vòda*, Gsg *vodě*,

³ For a short accent on the open ultima, the term oxytonesis has traditionally been used in the literature.

mlātimo, lastavica). In southern idioms, there was a retraction of the neo-circumflex from the penultimate syllable (*posêkel* > *pòsekël*). As a result of retraction, in the easternmost idioms there is an opposition in terms of intonation even in short syllables (under Neo-Štokavian influence).

The contemporary Kajkavian prosodic systems that have developed out of the above-mentioned, as well as other, processes, have different inventories of prosodemes ranging from single-accent to four-accent systems, with or without unaccented long syllables. Most have typologically the same inventories, which differ genetically as well as in terms of the distribution of prosodemes. The central Kajkavian area is characterized by a three-accent system with one short and two long accents (rising and falling). Local idioms spoken to the north and west of the central area have one-accent (in which only the position of the accent is relevant) and two-accent (in which only position and quantity are relevant) systems. Those spoken to the east have four-accent systems.

Vowels and syllabic sonants. The vowel systems of Kajkavian idioms derive from the original vowel system characteristic of the Western South-Slavic region, which had 9 vowels and 2 syllabic sonants (long and short): *i, e, a, o, u, ě, ə, ɛ, ɔ; ʃ, ʎ*, where, basically, *i* < Psl. **i, *y, *(-b)jb, *(-b)jb; e* < **e; a* < **a, in metathesis *(C)orC, *(C)olC; o* < **o; u* < **u; ě* < **ě, in metathesis *(C)erC, *(C)elC; ə* < strong and, less commonly, weak **b, *b; ɛ* < **ɛ; ɔ* < **ɔ; *ʃ* < **br, *br, *(C)rbC, *(C)rbC; ʎ* < **bl, *bl, *ClbC, *ClbC. Weak *b and *b were mostly lost, less commonly were preserved, and, in obstruent+sonant clusters that ended up in word-final position after the loss of final *b, *b, secondary ə appeared (*větər, pridj. dobər, sedəm, osəm, rpr jd m. r. pekəl*). Over time, the original system was simplified, so that certain vowels merged, while the rest developed independently. Every vowel that in some part of the Kajkavian region participated in a merger, besides *e* and *ɛ* – thus the vowels *ě, ə* and *ɔ*, as well as syllabic *ʎ* – can in other Kajkavian idioms develop independently, that is, each can retain its own phonological value. Different combinations of convergently developing vowels are one of the factors determining the breakdown of the Kajkavian region into smaller areas.*

Eleven original phonemes developed into very different vowel systems, with monophthongal and diphthongal vowels of various types, non-labialized and labialized, in which the quality of some vowels in a large number of local idioms depends on prosody, primarily on quantity and accentedness, and in rare cases on intonation as well. In many local idioms, vocalism is an indicator of prosodic development. In idioms that have lost the prosodic distinction of quantity, it was rephonologized into quality, producing a greater number (as many as 13) of vowel phonemes in the accented syllable. Unaccented vocalism often has less units than accented vocalism. Because of the above-mentioned processes, Kajkavian idioms

characteristically have a great variety of reflexes of rising vowels and their relations. Some of these are mentioned below.

One characteristic of the Kajkavian dialect group is the merger of *e* and *ę*, except after palatals in certain local idioms and lexemes where *ę* merged with *a* (cf. Čakavian). Accented short *e* and *ę* in most areas changed to open vowels type *ę* or *ä*, and in Bednja further developed into *a*; in fewer local idioms, they developed into closed *ę*, in a few localities even into a diphthong. Long *ē* and *ĕ* most commonly merge into monophthongal reflexes: sometimes into open *ĕ* or *ä*, in Bednja *ā*, sometimes into more closed vowels because of lengthening – *ē*, *ĕ*, or even *ī*, and less commonly into diphthongs. Unaccented short *e* and *ę* mostly merge into *ę* or *e*, and those which had previously been accented and long or lengthened can also have other reflexes, such as *i* or *y*.

Regarding the development of *ě* and *ǎ*, the Kajkavian region is divided into two areas: the central area, in which accented *ě* and *ǎ* have identical development and are more close than the reflexes of *e* and *ę*, and the non-central areas, where they develop differently; in locations where *ě* and *ǎ* have merged, in some cases even converge with *e* and *ę*, and in locations where they have not merged, *ě* sometimes merges with *e* and *ę* or with *i*, and *ǎ* merges with *e* and *ę* or with *a*. In most of the region, long *ě* becomes *ĕ*, *īē* or *ĕj||ēī* (diphthongs can be either closed or open). Some local idioms have central *ē* or open *ī*, while some are Ikavian (so-called Kajkavian Ikavian – local idioms of migrants from Čakavian areas), with the reflex *ī*, or Ikavian-Ekavian local idioms with both *ī* and *ĕ* reflexes, depending on the phonological environment. Short accented *ě* more commonly has become monophthong reflexes of the type *ę*, *e*, and, less often, a diphthong; in Ikavian idioms it has become *i*, but in Ikavian-Ekavian idioms, both *i* and *ellę*. A distinct phonological value of *jat* is preserved in some southwestern localities (*jat* has not merged with any other original vowel), i.e. some in the Plješivica and Gorski Kotar areas. Less frequently, in class I, type 3 verbs, post accentual *ě* becomes *a*. Reflexes of *ǎ/ǎ̄* in the central area are closed or central vowels, just like the reflexes of *jat* – *ę/ĕ*, *īē*, *ĕj||ēī*; *e/ē*, and the like, and less frequently *ī*; in short syllables, they are more often monophthongs than diphthongs. Elsewhere, short or long *ǎ* became *ę*, *ä*, *a*, or *o*. In the southwestern area, *ǎ* has been preserved, usually in short and non-accented syllables. The *e* and *o* reflexes of *ǎ* form a connection between Kajkavian and some northern Čakavian local idioms, the reflexes *e*, *o*, and *ǎ* form a connection with the Slovene language, and the *a* reflex forms connections with the rest of Čakavian and Croatian Štokavian, as well as with part of Slovenian. In non-final weak position, before the original accented syllable, *ǎ* was in part not lost but, in many locations, had a regular reflex, which forms another connection with Čakavian periferal Slovenian local idioms. The reflex of non-accented *ǎ* can disappear in certain phonetic environments. Initial

və throughout much of the region became *v*+the reflex *u*. In this occurrence, it is not clear whether *və* changed to *u*, before which a prosthetic *v* subsequently formed, or whether the *v* is etymological, and *ə* in that position changed to *u* by reflex. In some local idioms, the development of short *ə* into vowels such as *a* or *e* depends on whether it is accented or not.

Originally accented *i/ī* remains unchanged in most of the region. In some of the western localities, however, it changes, depending on quantity, in two ways: (1) short or secondary accented *i* opened and becomes *e*, while long *i* remains unchanged, or (2) short *i* remains unchanged, while long *i* is diphthongized. In Bednja the development depends on the intonation of the long syllable: when it is acute, it remains unchanged, while diphthongization occurs in long falling syllables, including those in the position of a pretonic long vowel. The opening of *ī* is more generalized before *r*, where it usually merges with the reflex of *jat*. Non-accented short *i* in some localities is regularly pronounced more centrally or more open or is otherwise replaced by a vowel like *e* (*y, ĭ, ɛ, e*), and in some it is lost under certain conditions.

Short rising *a* in most cases remains unchanged. In some western localities, short *a* is slightly velarized. Long *a* in many localities is velarized to various degrees: *ā, ȃ, ȍ* or is diphthongized. In Bednja, short and long rising *a/ā > o/ȍ*, long falling (originally accented and pretonal) *ā > ạ̄*.

The greater part of the region is characterized by the convergent development of *o* and *l̥*, and in fewer local idioms, they remain distinct. Where *o* and *l̥* have merged into a unique phoneme, in most locations it is more closed than the reflex of *o*, but in a few, it is more open; in a significant number of localities, *o* and *l̥* have merged with the reflex of *o* or *u*. Where they have not merged, *o* sometimes merges with *o*, and *l̥* with *u*, or each preserves a specific phonological value. With differing types of convergent relations, original long *ō, ȃ* and *l̥* in most parts changed to one of the following reflexes: *ȍ, ȃ, ū, uȍ* ili *ọ̏/ọ̣̏*, rarely *ū, uọ̏/ūọ̏, ạ̑/ạ̣̑, ȃ, uȃ, ūā*. The reflexes of original short *o, o,* and *l̥*, with various types of convergence among them, are mainly realized as *o* and/or *o*, and less frequently as other sounds: *o, ȣo/uo, oȣ/ou, u*. The reflexes of *o/ȃ* and *l̥/l̥* in some Podravina idioms are labialized as *ū/ụ̄*, as a result of merging with the reflexes of *u/ū*. Less commonly, short *o* became *a*. In Bednja, long *ō* is labialized and becomes *ūȍ*. Labialization of the reflexes of *o* occurs more often where *o* and *l̥* have merged into a separate phoneme. The distinct phonological value of *l̥/l̥* is preserved in some western idioms, and *ȃ* in Hum na Sutli in the phoneme *au*.

Original accented *u/ū* has remained unchanged in most of the region. In some local idioms it is shifted forward and labialized, to *ū/ụ̄ / ú/ụ́*, and/or is split according to quantity, in two ways: (1) short *u* opens becoming *o, ȍ, or e*; long *ū*

remains a high vowel, *u* or *ü*, or (2) short *u* remains unchanged, while long *ū* is diphthongized. In Bednja, the development depends on the intonation of the long syllable: with an acute accent, it remains unchanged, and with a falling accent, including an initial non-accented long vowel, it is diphthongized to *öü*. In local idioms with four-phoneme unaccented vocalism, the continuants of *u*, *o*, *o* and *l* merge into one phoneme whose realization varies from *o* to *u*.

Syllabic *r* remains unchanged in many local idioms; in some idioms this syllabicity is lost with the insertion of a preceding vowel (a similarity with Čakavian), which more commonly merges with the reflex *e* and *e*, less often with *a* or some other vowel.

Syllabic *r* and other syllabic sonants can occur as a result of the loss of adjacent vowels.

In many local idioms the reflexes of vowels are also affected by phonological neutralizations, caused by various factors: phonemic context, position within the word, syllable type (open/closed), etc. In numerous localities, nasal sonants lead to opening or closing of vowels: in some local idioms, for example, the reflex of *ě* or *ə* is replaced by the more open reflex *e* and *e* or the closed reflex *i*; reflexes of *a* in some idioms are replaced by the reflexes *o* and *l*, in others by the reflex *ə*, while the reflexes *o* and *l* are replaced by the reflex *a*. In many local idioms, *a* before *j* becomes closer, towards *e*. Neutralizations are most common with the reflexes of *o*, which in many local idioms merges with the reflexes of *ě* and *ə* (and less commonly with other vowels) under specific circumstances such as open final syllable, accented initial syllable, phonemic context, etc.

Sonants and Consonants.⁴ Kajkavian systems of sonants and consonants derive from one original system which had 9 sonants (*w, j, l, ḷ, r, ṛ, m, n, ṇ*) and 16 consonants (*p, b, f, t, d, c, s, z, ṭ, ḍ, č, š, ž, k, g, x*), where, basically, these phonemes came from the corresponding PSI. units, but also appeared through the following developments: *j* – in composites of the verb *iti* (*najti*); *l* < **il*, **dl*; *c* < *k* in **kw*, *z* < *g* in **gw* under certain conditions; *s* < **s*; *z* < **z*; *ṭ* < **tj*, **kt* before front vowels; *ḍ* < **dj*. The sonant *w* mainly became *v*, which in numerous local idioms acquired in part of the distribution the characteristics of an obstruent (the voiced pair of unvoiced *f*), or, less commonly, became *w/u*. The development of palatal *ṛ* for the most part depends upon distribution: in intervocalic position, it became *rj*; in word-final position (and also by analogy in oblique cases), *r*. In most areas, original *ṭ* merged with *č* in the form of the central palatal affricate *č̣*; in some southwest localities, *ṭ* > *ć*. In the larger, western area, original *ḍ* merged with *j*;

⁴ This article uses a terminology in which *konsonant* is one of three basic types of sounds: *vokali* ‘vowels’, *sonanti* ‘sonants’, and *konsonanti* ‘consonants’. Consonants in that breakdown correspond to the terms *opstruenti*, *turbulenti*, and *šumnici*, and others, which are used by various authors and in various publications.

elsewhere, it developed into the voiced central palatal affricate ζ , rarely d' . The central palatal affricates \check{c} , ζ in some places were realized as harder, and in others as softer.⁵ The clusters $*stj$, $*skj$, $*zdj$, $*zgj$ most commonly became $\check{s}\check{c}$, $\zeta\zeta$, and less commonly some other reflex ($\check{s}\check{c}$, $\zeta j/\zeta g$; \acute{s} , \acute{z} ; \check{s} , \check{z}).

In numerous localities, prosthetic v - is added before the reflexes u and o , and, less often, o (a similarity with some of western Štokavian, some of Slovenian and Ukrainian), as well as h - before the reflex r ; less commonly, j - before the reflexes a and o . Rising \acute{l} was partly retained, in some idioms becoming l or jl , j ; rising \acute{n} was partly retained, in some idioms becoming n or jn , \check{j} , j . Original final l can develop differently in masculine singular active verbal adjectives than word- and syllable-final l in other words and forms: in general, it is mostly retained, while in a minority of cases it is replaced with u/w , v/f , o and other forms, or it has been dropped, sometimes becoming w/u before a . In most cases, palatal \check{c} in the cluster $*\check{c}br$ is retained as \check{c} or \check{c} , but in some localities it is replaced by c . Some local idioms have the affricate ζ . In some local idioms PSI. $*\check{c}er$, as well as $*\check{z}er$ (but less often), produces „hrvatsko punoglasje“: $\check{c}er\check{e}$, $\check{z}er\check{e}$. Velar x is mainly retained, is lost in some idioms, and is replaced by another consonant in some idioms; in some local idioms, it has a secondary origin from the preposition/prefix $v\check{a}(-)$, $u-$, rarely develops into $g-$. In some localities, final $m > n$ takes place (a change common to coastal Croatian Čakavian and Štokavian as well as part of Slovenian). For the most part, there is no evidence of the second palatalization in Kajkavian idioms.

Numerous changes have occurred to non-vowel clusters, such as the following: $tm > km$, $tl > kl$, $xt > \acute{s}t$, $dl > gl$, $dn > gn$, $vn > mn > ml$. Sometimes a phoneme even disappears: $vl > l$, $tvrđ > trđ$, $svr > sr$, $vs > s$, $dn > n$. In many local idioms, in the final position before a pause, voiced obstruents are replaced by non-voiced ones (including $v > f$) or devoicing occurs. In some idioms, certain consonants are softened before front vowels: most commonly $l > l'$, \acute{l} , but also others ($n > n'$, \acute{n} ; $d > d'$, \acute{d}), although infrequently.

Morphology. The dual number is partially preserved in the extreme north-west (in common with Slovene), elsewhere only in petrified forms. Among verb forms, the supine is mainly retained (in common with Slovene), while the aorist and the imperfect are lost. In the southwest, in Gorski Kotar varieties, the difference between the infinitiv and the supine disappears in favor of the supine form (without final $-i$) (as in numerous Čakavian and Štokavian local idioms and some

⁵ A softer realization of the central unvoiced palatal affricate has been recorded, for example, in Samobor and its surroundings; cf. the following remark of Antun Šojat accompanying data from Samobor collected for the HJA (Croatian Linguistic Atlas) – »The consonants \check{c} and \acute{c} , ζ and \acute{d} do not differ, but \check{c} and ζ are softer than in varieties farther east and north, especially in the clusters $\check{s}\check{c}$ and $\zeta\zeta$.« – or my remark from Jarušje: »The pronunciation of $/\check{c}/$ varies from $[\check{c}]$ to $[\acute{c}]$.«

Slovene varieties). Throughout most of the region, the infinitive is formed with the endings *-ti*, *-č(i)*; in some places with the endings *-t*, *-č*; somewhere, because of the assimilation, the ending *-č(i)* is replaced with the ending *-čt(i)*. Some verbs are characteristically reflexive in Kajkavian (*sesti se*, *leči se*, *plakati se*, *jokati se*).

The past is expressed with the perfect and plusquamperfect, the future is expressed with the future tense constructed from the perfect present tense of the auxiliary verb *biti* and the *l*-participle, and infrequently from the present tense of the verb *htjeti* and the infinitive.

The present tense morphs are mainly as follows: sg. 1. *-m*, 2. *-š*, 3. *-ø*, pl. 1. *-mo*, *-me*, *-ma*, 2. *-te*, *-ste*, *-šte*, 3. *-e*, *-o*, *-jo*, *-dø*. In part of the region some verbs form the imperative pl. 1. and 2. with the morph *-e-* (*-emo*, *-eme*; *-ete*). In some places, the 1st person plural imperative form is no longer formed with a specific ending, but is expressed in a different way.

Type II verbs in some areas have reflexes of the suffix **-nø-*: *-nu-* (*zdignuti*), *-no-* (*zdignoti*), or *-na-* (*zdignati*), and in other areas, reflexes of **-ny-* (*zdigniti*, *zdigŋti*, and the like).

In the declension of nouns, in most cases, separate endings for DLipl have been preserved; syncretism of these cases are less frequent. The vocative has been preserved in some localities for a limited corpus of nouns in singular (usually bisyllabic female names and kinship terms); otherwise it has merged with the nominative. For masculine gender, A_{sg} has merged with G_{sg} for living things and with N_{sg} for non-living; in some local idioms, A_{sg} has merged with G_{sg} even for non-living things when referring to the direct object, that is, when there is no preposition (a similarity with Slavonian western Štokavian). Masculine and neuter L_{sg} nouns more often have the ending *-u*, and less frequently *-e* or *-i*. Masculine and neuter D_{sg} and L_{sg} forms in some local idioms have not merged in terms of their endings nor accents. The plural of masculine nouns is mainly „short“, in both monosyllabic and bisyllabic words. Neuter nouns are feminine in the plural in some locations, or, with the congruence of the attribute and noun, the noun retains the paradigm of neuter gender, while the attributive word is feminine.

G_{sg} feminine nouns ending in *-a* in most local idioms have a reflex of the ending in the form of a palatal change (*-e*); in some places the reflex is *i*, which could even derive from the ending with a palatal change and from an ending with a non-palatal (*-y*). The endings *-e* and *-i* in L_{sg} forms of *-a* type feminine nouns are equally represented in the field. In I_{sg} the endings are usually reflexes *-ø*, *-om*, or *-øj*.

The distinction between indefinite and definite aspect of adjectives has been partially preserved (through endings, prosody) and partially lost in favor of the

definite. The adjectival-pronominal declension in Gsg of masculine and neuter gender in a significant number of local idioms preserves the distinction between old hard and soft changes to the endings *-oga* after non-palatals and *-ega* after palatals; in a smaller number of local idioms, this is generalized as the ending *-ega* (from which the reflex *e* can result) or *-oga*. The comparative and superlative of adjectives are usually formed with the suffixes *-ši*, *-ejši*, or *-ji*, or periphrastically with *bol'(e)*, *najbol'(e)*, etc. + the positive, but both ways of formation can coexist, as well.

Word formation. Diminutive forms and hypocoristics, which have a broadened spectrum of meaning, are used comparatively frequently. In numerous local idioms, hypocoristics for male and female individuals are formed with the same suffix (*mamek*, *tatek*). The verbal prefix *pre-* for **pro-* is a common Kajkavian characteristic.

Syntax. Verbal and pronominal clitics can be both enclitics and proclitics (*Si č'ul? ~ Č'ul si.*; *Me č'uješ? ~ Č'uješ me.*), conjunctive and adverbial clitics can only be proclitics. Usage of the possessive, partitive, and Slavic genitive and the ethical dative are all characteristically Kajkavian. The instrumental case denoting means is regularly with a preposition (*kopati z motiko*), (except when the word begins with the consonants *s*, *z*). The use of the infinitive is broadened (*Č'ul sem ju popevati.*; *Moči je delati.*; *Kuham si jesti.*). In some local idioms, negation is separate from the auxiliary verb and postponed (*Mi smo ga **ne** našli.*)⁶ and in positive sentences in which the auxiliary verb is emphasized, the accented part of the verb is separated from the non-accented and also postponed (*Mi smo ga **je** našli*); for this reason, in 3sg, reduplication of the auxiliary verb can occur (*On ga je je našel*). In some areas, in sentences with an object in the genitive, the pronoun *ga* (the unaccented form GA of the personal pronoun *on* 'he') is inserted (*Ne ga vode.*) as an object marker, regardless of person, gender, and number. For the pronouncement of respect, previously the 3pl form was used, thus even with a noun for addressing in the singular (*Gospa su došli.*); in recent times, this has been lost in favor of the 2pl form. In some western localities, forms of masculine grammatical gender were used for a person regardless of their gender, so masculine forms were used even for women, especially in the 1st person and in personal address (*Bil sem debeli.* 'I was pregnant.'). Today this phenomenon is rare.

Lexicon. Kajkavian is characterized by its preservation of the archaic Slavic lexical fund. Archaic Kajkavian lexemes are important for knowledge of the Slavic lexicon in general and for the reconstruction of Proto-Slavic words. It shares a part of that lexicon with Croatian Čakavian and Slovenian. In addition, Kajkavian also has many loanwords from German, a considerable number from

⁶ The sentential accent is indicated by bold letters.

Hungarian, as well as some from Turkish and Romance, not to mention the words of Latin origin used in legal and church-related communication. To date, a great number of dialect dictionaries of specific Kajkavian local idioms or groups of idioms have been published, yet the Kajkavian lexicon has not been sufficiently studied. In dictionaries of contemporary Croatian standard language, Kajkavian has been significantly left out, or it is marked as regional, obsolete, expressive, bookish, etc.

There have been several divisions of Kajkavian into dialects: Stjepan Ivšić divided it into four groups without Gorski Kotar (Zagorje-Međimurje group, lower Sutla group, Turopolje-Posavina group, Križevci-Podravina group); Dalibor Brozović, into six dialects (Zagorje-Međimurje dialect, Turopolje-Posavina dialect, Križevci-Podravina dialect, Prigorje dialect, Gorski kotar dialect, lower Sutla dialect), Mijo Lončarić, into fifteen dialects (central Zagorje dialect, Samobor dialect, Varaždin-Ludbreg dialect, Međimurje dialect, upper Sutla dialect, Plješivica-Ozalj dialect, Turopolje dialect, Vukomerić-Pokuplje dialect, lower Lonja dialect, north Moslavina dialect, upper Lonja dialect, Glogovnica-Bilogora dialect, Podravina dialect, Gorski kotar dialect, lower Sutla dialect).

In the planned network of the Linguistic Atlas, about one hundred of the studied locations will be Kajkavian.⁷ Kajkavian locations on the Croatian language map are represented even in international linguistic atlases: in the OLA (General Slavic Linguistic Atlas) with nine research locations, and in the ALE (European Linguistic Atlas) with five research locations.

Kajkavian was the organic linguistic base upon which one of the historical variants of the Croatian literary language was grounded, which was in use in northwestern Croatia. In this language, known as “horvatski”, numerous literary (poetry, prose, drama), professional (law, medicine, botany, mathematics, astronomy, etc.), religious, and educational works, as well as a rich literature in translation, were published from the sixteenth to the nineteenth century. Several grammars (of Croatian, but also of other languages, such as Latin and German) were also compiled in this language, as well as a number of quality lexicographic works (especially those of Juraj Habelić, Ivan Belostenec, Andrija Jambrešić, and Adam Patačić). In the eighteenth century, when the Kajkavian literary language was at its height of development, it was polyfunctional, stylistically differentiated, and normatized. Today, a multi-volume dictionary of this literary language, *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, is being compiled. In spite of its important characteristics of standardization, the Kajkavian variant of the Croatian literary language was dropped in the 1830s in favor of the variant based upon organic Neo-Štokavian, with the aim of achieving a unified Croatian

⁷ Ten have not yet been researched.

literary language. With the loss of its role as the basis of a standard language, Kajkavian did not cease to be a literary idiom: numerous works of dialect literature based on organic and literary Kajkavian have since been written and continue to be produced today. Some of the most prominent Croatian writers have written in Kajkavian (Miroslav Krleža, Ivan Goran Kovačić, Fran Galović), including some of the most inspired works of Croatian literature, primarily poetry.

(translated by *Alexander D. Hoyt*)

Izbor iz literature

- Barac-Grum, Vida. 1993. *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Belostenec, Ivan. 1740. *Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatum aera-rium, Zagrabiae*. (Pretisak: Liber – Mladost, Zagreb, 1972.)
- Blažeka, Đuro. 2008. *Međimurski dijalekt (hrvatski kajkavski govori Međimur-ja)*. Čakovec: Matica hrvatska.
- Boryś, Wiesław. 1982. Prilozi proučavanju ostataka arhaičnog slavenskog (pra-slavenskog) leksika u kajkavštini. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, Zagreb, 69–76.
- Brlobaš, Željka. 2017. Uporaba i značenje glagolskih vremena u govorima kajkavskoga narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21, Zagreb, 37–62.
- Brozović, Dalibor. Narječja hrvatskog jezika. *Hrvatski leksikon 2*, Zagreb, 155–156.
- Celinić, Anita. 2015. Fonologija Rijeke Voćanske i voćanskoga kraja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 19, Zagreb, 25–77.
- Celinić, Anita; Menac-Mihalić, Mira. 2017. Izoglosa progresivnoga pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa na području hrvatskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21, Zagreb, 91–110.
- Duličenko, A. D. 1982. Kajkavskij literaturnyj jazyk i ego mesto sredi drugih slavjanskih literaturnyh mikrojazzykov. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, Zagreb, 135–155.
- Dybo, V. A. 1982. O nekotoryh akcentologičeskikh izoglossah slovensko-kajkavskoj jazzykovoju oblasti. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, Zagreb, 101–134.
- Fancev, Franjo. 1907. Beiträge zur serbokroatischen Dialektologie. Der Kaj-Dialekt von Virje, mit Berücksichtigung der Dialekte Podravina's (Koprivnica – Pitomača). *Archiv für slavische Philologie*, 29, Berlin, 305–389.
- Finka, Božidar. 1973. O Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. *Rasprave Zavoda za jezik 2*, Zagreb, 193–303.
- Galić, Josip. 2019. Embedded Imperatives in Kajkavian Dialects of Croatian. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 45/2, Zagreb, 383–400.

- Habdelić, Juraj. 1670. *Dictionar ili rechi szlovenszke zveksega vkup zebrane, v red posztavlyene i diachkemi zlahkotene*. Nemski Gradecz. (Pretisak: Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1989.)
- Horvat, Joža. 2012. Iz morfologije govora Svetoga Đurđa: imenice a-deklinacije. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 38/2, Zagreb, 251–294.
- Houtzagers, Peter. 1999. *The Kajkavian Dialect of Hidegség and Fertőhomok*. Amsterdam–Atlanta: Editions Rodopi B. V.
- Ivić, Pavle. 1968. Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govornima. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 11, Novi Sad, 57–69.
- Ivšić, Stjepan. 1936. Jezik Hrvata kajkavaca. *Ljetopis JAZU*, 48, Zagreb, 47–88.
- Jambrešić, Andrija. 1742. *Lexicon latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples... Zagrabiae*. Pretisak: Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog instituta, Zagreb, 1992.
- Jedvaj, Josip. 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 1, Zagreb, 279–330.
- Kajkavsko narječje. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Posebna izdanja LV/9, Sarajevo, 1981, 295–358.
- Kapović, Mate. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije: fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kapović, Mate. 2017. The position of kajkavian in the south slavic dialect continuum in light of old accentual isoglosses. *Zeitschrift für Slawistik*, 62 (4), Berlin, 606–620.
- Kovač, Hrvoje; Malnar Jurišić, Marija. 2016. O fonologiji govora Crnoga Luga. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 42/2, Zagreb, 483–503.
- Kovačec, August. 2019. Sklonidba imenica u govoru Jesenja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 23, Zagreb, 1–32.
- Kuzmić, Martina. 2011. Južnomoslavački kajkavski govori. *Moslavačko zrcalo*, Kutina, 1–2, 9–51.
- Lisac, Josip. 2006. *Tragom zavičaja. Delnički govor i govor Gornjih Turni u svjetlosti goranskih kajkavskih govora*. Split: Književni krug Split.
- Lončarić, Mijo. 1986. Bilogorski kajkavski govori. *Rasprave Zavoda za jezik*, 12, Zagreb, 5–224.
- Lončarić, Mijo. 1990. *Kaj jučer i danas. Ogledi o dijalektologiji i hrvatskoj kajkavštini (s kartom narječja i bibliografijom)*. Čakovec: Zrinski.
- Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lončarić, Mijo. 1998. Kajkavsko narječje. *Hrvatski jezik*. Opole: Uniwersytet Polski–Instytut Filologii Polskiej, 231–246.

- Lončarić, Mijo. 2005. *Kajkaviana & alia, Ogledi o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima*, Čakovec: Zrinski.
- Luk'janenko, Oleksandr M. 1905. *Kajkavs'ke nariččja*. Kijiv.
- Malnar, Marija. 2012. *Fonološki opis čabarskih govora na frazeološkom korpusu*. Doktorski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Maresić, Jela. *Podravski kajkavski dijalekt*, knjiga u rukopisu.
- Maresić, Jela. 1995. O ostacima kajkavskoga vokativa. *Filologija*, 24–25, Zagreb, 235–238.
- Maresić, Jela. 2018. Morfologija podravskoga kajkavskog dijalekta. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 22, Zagreb, 1–140.
- Maresić, Jela; Menac-Mihalić, Mira. 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Marinković, Marina. 2018. *Kajkavski govori istočnoga Gorskoga kotara*. Zagreb–Delnice: Hrvatska sveučilišna naklada–Ogranak Matice hrvatske u Delnicama.
- Menac-Mihalić, Mira; Celinić, Anita. 2012. *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije*. Zagreb: Knjigra.
- Neweklowsky, Gerhard. 1982. O kajkavskim osobinama u “nekajkavskim govorima” Gradišća. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, Zagreb, 257–263.
- Oblak, Vatroslav. 1896. Nešto o megjumurskom narječju. *Zbornik za narodni život i običaje*, 1, Zagreb, 44–62.
- Oraić Rabušić, Ivana. 2009. Fonološki opis govora Šemnice Gornje. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 35/1, Zagreb, 257–279.
- Patačić, Adam. [bez godine] *Dictionarium latino-illyricum et germanicum*. [rkp., bez mjesta i godine; pretpostavljeno: Veliki Varadin i Kaloča, 1772. – 1779.] *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, Zagreb, 1984 – (u izradi) (do 2020. izišlo 14 svezaka)
- Strohal, Rudolf. 1905. Osobine današnjeg ravnogorskog narječja. *Rad JAZU*, 162, Zagreb, 28–109.
- Šojat, Antun. 1973. Kajkavski ikavci kraj Sutle. *Rasprave Zavoda za jezik*, 2, Zagreb, 37–44.
- Šojat, Antun. 1982. Turopoljski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, Zagreb, 317–493.
- Šojat, Antun. 2009. *Kratki navuk jezičnice horvatske*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Štebih Golub, Barbara. 2014. Kajkavski hrvatski književni jezik u 17. i 18. stoljeću. *Povijest hrvatskoga jezika: 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće*. Zagreb: Croatia, 221–263.

- Štebih Golub, Barbara. 2015. Kajkavski hrvatski književni jezik u 19. stoljeću. *Povijest hrvatskoga jezika: 4. knjiga: 19. stoljeće*. Zagreb: Croatica, 113–157.
- Težak, Stjepko. 1981. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 203–428.
- Težak, Stjepko. 1982. Akcenatski odnosi u luku rijeke Kupe i u podžumberačkom kraju. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, Zagreb, 293–302.
- Vermeer, W. R. 1979. Innovations in the kajkavian dialect of Bednja. *Dutch Contributions to the eighth international congress of slavists*. Ur. Jan M. Meijer. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 347–381.
- Vermeer, Willem. 1979. Proto-slavonic *u* in kajkavian. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 22/1, Novi Sad, 171–177.
- Vermeer, Willem. 1983. The rise and fall of the kajkavian vowel system. *Studies in slavic and general linguistics*, 3, 439–477.
- Zečević, Vesna. 1993. *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu*. Zagreb: Zavod za hrvatski jezik.
- Zečević, Vesna. 2000. *Hrvatski dijalekti u kontaktu*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Kajkavian

Summary

This article provides an overview of basic knowledge about the Kajkavian dialect group of the Croatian language in a concise, encyclopedic format. It was created based on data from the literature and analysis of available manuscripts. The descriptions are supported by examples from the material.

Ključne riječi: kajkavština, hrvatski jezik, dijalektologija

Keywords: Kajkavian, Croatian language, dialectology

